

Kiusaamisen ehkäisy varhaiskasvatuk- sessa

Milla Kinnunen

Marika Niemelä

Opinnäytetyö, AMK

Huhtikuu 2022

Terveys- ja hyvinvointialat

Sosionomi (AMK)

Kinnunen, Milla & Niemelä, Marika

Kiusaamisen ehkäisy varhaiskasvatuksessa

Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu. Huhtikuu 2022, 50 sivua.

Terveys- ja hyvinvointialat. Sosionomi (AMK). Opinnäytetyö AMK.

Julkaisun kieli: suomi

Verkkojulkaisulupa myönnetty: kyllä

Tiivistelmä

Opinnäytetyön tarkoituksena oli narratiivisen kirjallisuuskatsauksen keinoin tarkastella kiusaamista varhaiskasvatuksen kentällä. Tavoitteena oli kerätä aiemmin tehtyjen tutkimusten perusteella varhaiskasvattajille ajankohtaista ja tiivistä tietoa siitä, kuinka kiusaaminen näkyy jo varhaiskasvatuksessa ja kuinka tärkeää siihen on puuttua varhaisessa vaiheessa.

Teoreettinen viitekehys muodostuu varhaiskasvatuksen sekä kiusaamisen käsitteiden kautta. Lisäksi kiusaamista tarkastellaan ennaltaehkäisyyn ja puuttumisen näkökulmista. Kirjallisuuskatsauksen aineisto koostui yhdeksästä tutkimuksesta, joista kolme oli kansainvälisiä. Aineistosta etsittiin aineistolähtöisen sisällönanalyysin avulla vastauksia kysymyksiin, kuinka kiusaaminen ilmenee varhaiskasvatuksessa sekä mitkä ovat ne keinot, joilla varhaiskasvattaja voi ehkäistä kiusaamista. Vastaukset näihin tutkimuskysymyksiin teemoitettiin pää- ja alaluokkiin.

Tuloksista ilmeni, että varhaiskasvattajan on tärkeää ymmärtää kiusaamisen käsite, osata tunnistaa ja ennakoita tilanteita sekä vaikuttaa koko lapsiryhmän toimintaan. Teemojen havaittiin olevan vahvasti yhteydessä toisiinsa.

Avainsanat (asiasanat)

Kiusaaminen, varhaiskasvatus, kiusaamisen ehkäisy

Muut tiedot (salassa pidettävät liitteet)

-

Kinnunen, Milla & Niemelä, Marika

Prevention of bullying in early childhood education

Jyväskylä: JAMK University of Applied Sciences. April 2022, 50 pages.

Health and welfare. Bachelor's Degree Programme in Social Services. Bachelor's thesis.

Permission for web publication: Yes

Language of publication: Finnish

Abstract

The purpose of the thesis was to use a narrative literature review to examine bullying in the field of early childhood education. Based on previous studies, the aim was to gather current and compact information for early childhood educators on how bullying is already visible in early childhood education and how important it is to intervene it at an early stage.

The theoretical framework is formed through the concepts of early childhood education and care and bullying. In addition, bullying is examined from the perspectives of prevention and intervention. The literature review consisted of nine studies, three of which were international. Material-based content analysis was used to find answers to questions about how bullying occurs in early childhood education and care and what are the ways in which early childhood educators can prevent bullying. The answers to these research questions were themed in the main and subcategories.

The results showed that it is important for early childhood educators to understand the concept of bullying, to be able to identify and anticipate situations and to influence the whole group of children. Themes were found to be strongly interconnected.

Keywords/tags (subjects)

Bullying, kindergarten, early childhood education, prevention of bullying

Miscellaneous (Confidential information)

-

Sisältö

1	Johdanto	6
2	Lähtökohdat	7
2.1	Varhaiskasvatus.....	7
2.2	Kiusaaminen	9
3	Kiusaamisen ehkäisy	12
3.1	Sosiaaliset taidot ja tunnetaidot	13
3.2	Ryhmä osana kiusaamisen ehkäisyä	15
3.3	Huoltajien kanssa tehtävä yhteistyö	17
3.4	Kiusaamiseen puuttuminen	18
4	Opinnäytetyön tarkoitus, tavoitteet ja tutkimuskysymykset	20
5	Toteutus	20
5.1	Tutkimusmenetelmänä kirjallisuuskatsaus	20
5.2	Aineiston haku ja valinta	22
5.3	Aineiston analyysi.....	26
6	Tulokset	28
6.1	Kiusaamisen ilmeneminen	28
6.2	Varhaiskasvattajan rooli.....	29
6.3	Ryhmän merkitys kiusaamisen ehkäisyssä.....	31
6.4	Sosioemotionaaliset taidot	34
7	Pohdinta	38
7.1	Tulosten tarkastelu.....	38
7.2	Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus	40
7.3	Johtopäätökset ja jatkotutkimusehdotukset	41
	Lähteet	43
	Liitteet	47
	Liite 1. Kirjallisuuskatsauksen aineisto	47

Kuviot

	Kuvio 1. Aineiston hakuprosessi	24
--	---------------------------------------	----

Taulukot

Taulukko 1. Aineiston hakusanat	22
Taulukko 2. Aineiston mukaanotto- ja poissulkukriteerit.....	23
Taulukko 3. Kirjallisuuskatsaukseen valittu aineisto.....	24
Taulukko 4. Esimerkki aineiston analyysistä	26

1 Johdanto

Kiusaaminen on vakava asia, jonka vaikutukset seuraavat mukana pahimmillaan koko loppuelämän ajan. Suomen mielenterveysseuran asiantuntijan, erityispsykologi Maarit Lassanderin mukaan kiusaaminen voi vaikuttaa sosiaaliseen elämään sekä tuoda riittämättömyyden tunnetta. Lisäksi seuraukset voivat näkyä erilaisina traumoina. (Nieminen 2017.) Mediaa seuratessa voi havaita kiusaamisen olevan ajankohtainen ja tärkeä aihe, joka koskettaa koko yhteiskuntaa ja pahimmillaan se voi johtaa tuhoisiinkin seurauksiin tulevaisuudessa (Karppi 2021; Laitinen 2018). Laitisen (2018) mukaan kiusaaminen vaikuttaa käsitykseen itsestä ja muista ihmisistä. Lisäksi kiusaaminen voi johtaa ongelmiin sosiaalisissa suhteissa, aiheuttaa masennusta ja eristäytymistä sekä ilmetä epävarmuutena. Laitinen (2018) on haastatellut Amanda Pietikäistä, joka kertoo tulleen kiusatuksi päiväkodista yläasteelle asti. Pietikäinen kertoo haastattelussa, että kiusattu kantaa kiusaamisen seurauksia usein vielä pitkälle aikuisuuteen asti, vaikka kiusaaminen olisi jo loppunut. (Laitinen 2018.)

Kiusaamisen vakavuutta ja sen seurauksia käsitellään esimerkiksi Yle Areenasta löytyvässä dokumenttisarjassa *Some deep story* (Some deep story n.d). Ääriesimerkkejä siitä, mihin kiusaaminen voi pahimmillaan johtaa ovat Jokelan sekä Kauhajoen koulusurmat (Jokelan koulusurmien tutkintalautakunta 2009; Kauhajoen koulusurmien tutkintalauta 2010). Lisäksi mediassa paljon esillä ollut Koskelan henkirikos laittaa miettimään, kuinka tärkeää kiusaamiseen on puuttua ennen kuin se vaatii ihmishengen. Koskelan tapauksessa kolme 16-vuotiasta poikaa murhasivat samanikäisen pojan, joka oli kaveriporukassa alisteisessa asemassa muihin ryhmän jäseniin verrattuna. Tapauksesta herääkin ajatus, miksi kiusattu palaa kiusaajiensa luokse. Muiden hyväksyntä vääränlaisessa seurassa voi tuntua paremmalta ajatukselta kuin yksinolo, vaikka joutuisi kokemaan kiusaamista. Koko yhteiskunnan vastuulla on puuttua ajoissa kiusaamiseen, eikä olettaa lapsen tai nuoren kertovan siitä itse. (Karppi 2021.)

Tämän opinnäytetyön aihe rajattiin käsittelemään kiusaamista varhaiskasvatuksen näkökulmasta, sillä kiusaamiseen on tärkeää puuttua jo varhaisessa vaiheessa. Karppi (2022) tuo artikkelissaan esille, kuinka Alisan lapsi ei halunnut mennä varhaiskasvatukseen, koska joutui kokemaan siellä kiusaamista. Kiusaamisen seurauksena lapsi alkoi oireilemaan fyysisesti. Kiusaaminen on syytä ottaa vakavasti jo pienienkin lasten kohdalla, sillä lapsi voi kokea sen takia yksinäisyyttä, eikä hänellä pahimmassa tapauksessa ole enää motivaatiota yrittää kuulua muiden joukkoon. (Karppi 2022.)

Kiusaamisesta varhaiskasvatuksen kentällä löytyy aikaisemmin tehtyjä opinnäytetöitä. Esimerkiksi Jokela ja Ylinen (2014) ovat tutkineet kiusaamista kasvatushenkilökunnan näkökulmasta, mikä varhaiskasvattajien mielestä on kiusaamista ja kuinka he siihen puuttuvat. Samaa on tutkinut muun muassa Tuomola (2012), nämä kuitenkin keskittyvät jonkin tietyn päiväkodin toimintaan. Kirjallisuuskatsauksia aiheesta löytyy vähemmän. Partila (2021) on tutkinut kiusaamista itsesääätelytaitojen merkityksen kannalta. Yleisellä tasolla kiusaamista kirjallisuuskatsauksen keinoin on tutkinut Lahikainen (2021).

Tässä opinnäytetyössä käsitellään keinoja, kuinka varhaiskasvattajat voivat omalla toiminnallaan ehkäistä kiusaamisen syntymistä. Lisäksi tarkastellaan sitä, mitä kiusaaminen on, miten kiusaaminen näkyy varhaiskasvatuksessa, mitkä ovat lähtökohtia kiusaamisen ehkäisylle sekä ryhmän vaikutusta kiusaamiseen. Opinnäytetyön tavoitteena on tuoda narratiivisen kirjallisuuskatsauksen avulla varhaiskasvattajille keinoja kiusaamisen ehkäisyyn varhaiskasvatuksessa hyödyntäen aiheesta aiemmin tehtyjä tutkimuksia ja näin ollen myös vähentää kiusaamista ilmiönä sekä sen vaikutuksia yhteiskunnallisella tasolla. Opinnäytetyössä tuodaan esille kiusaamisen ehkäisemisen kannalta merkitykselliset käsitteet, joita ovat varhaiskasvatus, kiusaaminen ja kiusaamisen ehkäisy. Teoreettisen viitekehyksen aineistossa hyödynnettiin kirjallisuutta sekä verkkoaineistoja. Nämä aineistot löytyivät kirjaston palveluita hyödyntäen sekä manuaalisena hakuna Janet-, Google Scholar- sekä Keski-Finna-tietokannoista.

2 Lähtökohdat

2.1 Varhaiskasvatus

Varhaiskasvatuksen tehtävä on yhdessä huoltajien kanssa edistää lasten oppimista, kasvua ja kehitystä sekä huolehtia yhdenvertaisuuden toteutumisesta. Varhaiskasvatuksen avulla ehkäistään syrjäytymistä ja lisätään lasten välillä tapahtuvaa tasa-arvoa. (Opetushallitus 2018, 14.) Tässä luvussa käsitellään mitä varhaiskasvatus on ja miten sitä toteutetaan Suomessa.

Laissa määritellään, että lapsella on oikeus varhaiskasvatukseen. Varhaiskasvatuksessa korostetaan pedagogiikan lisäksi tavoitteellista ja suunnitelmallista kasvatusta, opetusta sekä hoitoa. Kun-

nalla on velvollisuus järjestää varhaiskasvatusta tarpeiden mukaisesti, jonka lisäksi laissa myös korostetaan, että lapsen etu on otettava huomioon varhaiskasvatusta järjestäessä. (Varhaiskasvatustilaki 540/2018, 2 §, 4 §, 5 §, 12 §.)

Varhaiskasvatusta ohjaa yhteinen tavoite, joka on lapsen hyvinvointi. Tähän tavoitteeseen pyrkivät yhdessä lasten huoltajien kanssa varhaiskasvattajat. (Pihlaja & Viitala 2018, 10–14.) Tavoitteeseen pääsemisessä auttaa varhaiskasvatussuunnitelma, jonka toteutumista tulee arvioida säännöllisesti. Varhaiskasvatussuunnitelma tehdään jokaiselle lapselle, joka on päivähoitossa. Huoltajien kanssa tehtävä yhteistyö on tärkeää, kun laaditaan lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaa. (Järvinen & Mikola 2015, 16.)

Merkityksellisinä varhaiskasvatussuunnitelman arvoperusteissa esille nousee lapsen oikeus suojeleluun sekä hyvinvointiin. Varhaiskasvatusta järjestäessä tuleekin huomioida, että jokaisen lapsen kohdalla edistetään turvallisen lapsuuden toteutumista. Lasten tulee saada huolenpitoa sekä yhdenvertaista kohtelua varhaiskasvatuksessa. Kaikkia lapsia on kohdeltava tasa-arvoisesti ja jokaisella on oikeus tulla nähdyksi ja kuulluksi. Varhaiskasvatuksessa on myös huolehdittava siitä, että lapsi saa kokea tullessaan ymmärretyksi omana ainutlaatuisena itsenään ja hänet hyväksytään omaan yhteisöön juuri sellaisenaan. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022, 16–17.)

Varhaiskasvatusta voidaan järjestää päiväkodissa, perhepäivähoitona tai avoimena varhaiskasvatustoimintana. Varhaiskasvatuksessa on oltava riittävä määrä henkilöstöä, joka täyttää kelpoisuusvaatimukset. Tästä huolehtiminen on kunnan, kuntayhtymän tai yksityisen palveluntuottajan vastuulla. (Varhaiskasvatustilaki 540/2018, 1 §, 5 §, 25 §.) Varhaiskasvatuksen parissa on töissä varhaiskasvatuksen opettajia, varhaiskasvatuksen sosionomeja, varhaiskasvatuksen lastenhoitajia, varhaiskasvatuksen erityisopettajia sekä päiväkodin johtajia. Lisäksi päiväkodeissa työskentelee usein myös keittiöhenkilöstöä sekä avustajia. (Opetus- ja kulttuuriministeriö n.d.)

Suomessa vuonna 2020 varhaiskasvatukseen osallistui noin 77 prosenttia 1–6-vuotiaista lapsista. Heistä suurin osa, eli 82 prosenttia, oli kuntien ja kuntayhtymien ostopalveluna järjestämässä päiväkodeissa sekä perhepäivähoidossa. Heistä perhepäivähoidossa olevien osuus oli 5 prosenttia. Toiseksi suurin osuus oli kuntien myöntämiä palveluseteleitä käyttäneet, joita oli 13 prosenttia

varhaiskasvatukseen osallistuneista lapsista. Kunnan järjestämän varhaiskasvatuksen lisäksi vaihtoehtona on Kelan myöntämä yksityisen hoidon tuki, jonka piirissä oli vuonna 2020 vajaa 5 prosenttia. (Kuoppala & Säkkinen 2021, 1–2.)

2.2 Kiusaaminen

Kiusaaminen on ilmiönä tunnettu ja siitä löytyy hyvin tutkimustietoa, varsinkin koulukiusaamisesta puhuttaessa. Varhaiskasvatusikäisten lasten keskuudessa tapahtuvasta kiusaamisesta tutkimustietoa löytyy kuitenkin vain vähän, varsinkin meillä Suomessa. Tutkimusten tulokset ovat kuitenkin samansuuntaisia, kiusaamista ilmenee jo ennen kouluikää. Kiusaaminen on asia, johon tulee puuttua jo varhaisessa vaiheessa. Avainasemassa onkin ennaltaehkäisy, mutta varhaisellakin puuttumisella voidaan ehkäistä ongelman kasvamista sekä jatkumista kouluikään. (Kirves & Stoor-Grenner n.d., 1–3.)

Kouluväkivalta on tärkeä ja suuri huolenaihe puhuttaessa nuorten hyvinvoinnista ja turvallisuudesta. Väkivallan kokemukset voivat vaikuttaa negatiivisesti nuorten koulumenestykseen ja mielenterveyteen sekä johtaa jopa rikolliseen toimintaan. (Hohl, Solomon, Richmond, Fein, Branas & Wiebe 2021, A27.) Väkivaltaa ja koulukiusaamista on havaittu tapahtuvan enemmän suurien luokahuonekokojen kouluissa kuin niissä kouluissa, joissa luokahuonekoot ovat pienemmät. Samoin opettajan ja oppilaiden välisen suhteen on huomattu olevan vaikuttava tekijä. (Ramirez, Flores, Cheng, Peek-Asa & Cavanaugh 2021, 163–164.) Kuudessa eurooppalaisessa maassa toteutetussa tutkimuksessa kävi ilmi, että noin 42 % opettajista uskoo, että kouluissa tapahtuvia kiusaamis- ja väkivaltatilanteita usein vähätellään tai peitellään (Gkouliama, Samakouri & Serdari 2021, 61).

Kiusaajat osoittavat usein aggressiivista käyttäytymistä niin psyykkisesti kuin sanallisestikin. Heidän yhteistyöhalunsa sekä prososiaaliset taitonsa ovat yleensä vähäisemmät, mutta he saattavat olla hyvinkin sosiaalisia ja seurallisia. Kiusaaja onkin usein ryhmässä johtavassa roolissa. Kiusattu taas on usein vetäytyvä ja alistuva eivätkä hänen johtamistaitonsa ole niin hyvät. (Perren & Alsaker 2006, 52.) Prososiaalisella käyttäytymisellä tarkoitetaan positiivista sosiaalista käyttäytymistä, kuten toisen auttamista, lohduttamista, jakamista ja miellyttämistä (Joki 2019, 1, 28). Kiusaaja on tilanteessa jollakin tavalla kiusattua vahvempi, hän voi olla esimerkiksi fyysisesti voimakkaampi tai

ryhmässä paremmassa asemassa oleva. Valta-asetelma voi näkyä myös niin, että kiusattu on altavastaajana, jos kiusaajalla on ryhmässä tukijoukkoja tai kiusaajia on enemmän kuin yksi. (Salmivalli 2010, 13.)

Sveitsiläisen Perrenin (2000) tutkimuksessa on käynyt ilmi, että kiusaaminen aiheuttaa uhrille seurauksia, kuten heikentynyttä itsetuntoa, vastahakoisuutta koulun aloittamiseen sekä yksinäisyyttä. Perrenin mukaan kiusaaminen on opittua käytöstä. Mikäli lapsi saa vahvistusta käyttäytymiselleen, esimerkiksi muiden ryhmän jäsenten positiivisten reaktioiden kautta, hän jatkaa käytöstään. Valtan, kontrollin ja voimakkuuden tunteet ruokkivat kiusaajaa. Tilanne vaatii tällöin aikuisen puuttumista, jotta käyttäytyminen saadaan katkeamaan. (Perren 2000, 207–208.)

Kiusaaminen on ollut lailla kiellettyä koulussa, lukiossa sekä ammattikoulussa jo kauemmin, varhaiskasvatuslakiin se kuitenkin lisättiin vasta vuonna 2018 (Stenroos 2018). Varhaiskasvatushenkilöstön tulee suojata lasta kiusaamiselta, häirinnältä sekä väkivallalta. Lisäksi varhaiskasvatusympäristön tulee olla turvallinen ja palvella lapsen kehitystä. (Varhaiskasvatuslaki 540/2018, 10 §.)

Kiusaamisen määrittelyn vaikeudeksi lasten keskuudessa mainitaan monissa teoksissa se, että kiusaaminen on subjektiivinen kokemus. Tämän on nostanut esille muun muassa Neitola (2010), joka nostaa esille sen, kuinka lapset ymmärtävät kiusaamisen eri tavalla kuin vanhemmat lapset ja aikuiset. Pienet lapset näkevät kiusaamisena yleensä lähinnä nimittelyn sekä fyysisen väkivallan, kuten lyömisen ja tönimisen. Vanhemmat lapset taas alkavat hahmottamaan käsitteen tarkoittavan edellä mainittujen lisäksi myös esimerkiksi ryhmän ulkopuolelle jättämistä ja hännäämistä. Iän myötä lapsi oppii myös arvioimaan omaa käytöstään ryhmässä toimijana. (Neitola 2010, 218–220.) Myös Repo (2015) tuo teoksessaan esille kiusaamisen määrittelyn hankaluuden. Hän pohtii sitä, voiko yksilön kokemusta määritellä. Ihmisen henkilökohtainen kokemus on totta hänelle itselleen riippumatta siitä täyttääkö tilanne jonkin määritelmän kriteerit. Hänen mukaansa kiusaamisen tarkastelun tulisikin lähteä lapsen kokemuksesta käsin, ei niinkään itse teosta. Lapselta ei myöskään välttämättä löydy vielä kykyä sanoittaa tunteitaan, aikuisen tehtävä onkin Revon mukaan lapsen tulkkina toimiminen. (Repo 2015, 39–40.)

Kiusaamista tapahtuu siis jo varhaisessa iässä. On kuitenkin tärkeää erottaa kiusaaminen normaaleista konflikti- ja riitatilanteista. Mutta mikä sitten erottaa kiusaamisen edellä mainituista? Salmivallin (2010) määrittelyn mukaan, kiusaaminen on systemaattista toistuvaa voiman tai vallan väärinkäyttöä, joka kohdistuu tiettyyn lapseen. Kiusaajia voi olla yksi tai useampi, määrittelyssä kiusaajaa kutsutaan alistajaksi ja kiusattua alistetuksi. (Salmivalli 2010, 12–13.) Laura Revon (2015) mukaan avainasemassa kiusaamisen tunnistamisessa ovat kiusaamisen yleispiirteet, jotka ovat toistuvuus, tietoisuus, ryhmäilmiö ja vallankäyttö. Toistuvuudella tarkoitetaan sitä, että kiusaaminen toistuu tietyssä ajassa riittävän monta kertaa kiusaajan ja kiusatun välillä. Repo nostaa teoksessaan esille toistuvuuden määritelmän haasteiksi kaksi seikkaa. Toinen on se, että näin kiusaamisen ilmiö ehtii syntyä rauhassa ennen kuin siihen puututaan, kun tilanne olisi voitu mahdollisesti estää tarpeeksi varhaisen puuttumisen avulla. Toisena seikkana hän taas mainitsee sen, että pienet lapset tyypillisesti vaihtavat kiusaamisen kohdetta ja näin ollen tiettyyn, yhteen lapseen kohdistuva kiusaaminen ei välttämättä määrittele totuutta. Määritelmässä tietoisuudella tarkoitetaan tahallista tekoa, jolla lapsi haluaa satuttaa ja aiheuttaa pahaa mieltä toiselle. Tämä on toki Revon mukaan vaikeampi mittari puhuttaessa pienten lasten kiusaamisen ilmiöstä, sillä heidän empatiataitonsa sekä moraalinen ajattelunsa eivät välttämättä ole vielä täysin kehittyneet. (Repo 2015, 38–41.)

Vastoinkäymiset, eri mieltä oleminen, erilaiset riidat ja konfliktitilanteet ovat asioita, joita jokainen kohtaa elämässään, eikä niitä tule sekoittaa kiusaamiseen. Kiusaamisessa kyse on usein siitä, että kiusattu saa osakseen kielteistä toimintaa, jonka seurauksena hän kokee hankaluutta puolustaa itseään. Kiusaaja voi esimerkiksi pakottaa kiusatun tekemään jotain vasten tämän tahtoa, viedä kiusatun tavaroita tai jättää hänet tarkoituksellisesti ryhmän ulkopuolelle. Kiusaaminen koskettaa koko lapsiryhmää, ei vain kiusattua ja kiusaajaa, vaan myös niitä, jotka näkevät sitä ja ovat passiivisesti mukana. Kiusatussa kiusaamistilanteet voivat aiheuttaa erilaisia tunteita, kuten pelkoa, häpeää, surullisuutta ja yksinäisyyttä. Tämä voi johtaa esimerkiksi siihen, että lapsi ei enää halua mennä varhaiskasvatukseen, eikä koe paikkaa turvallisenä. Kiusaaminen on vakava ilmiö ja sen vaikutukset saattavat olla pitkäkestoisia ja johtaa monenlaisiin ongelmiin. (Haapsalo, Kauppila, Kirkkopelto, Nousiainen & Repo 2020, 11.)

3 Kiusaamisen ehkäisy

Varhaiskasvatuksessa kiusaamisen ehkäisy on vaikuttamista lapsiryhmän toimintaan. Lisäksi vuorovaikutustaitoja vahvistamalla ja turvallisen ryhmän luomisella on mahdollista ehkäistä kiusaamista varhaiskasvatuksen parissa. Tavoitteena kiusaamisen ehkäisyssä on, että kiusaamista ei pääse syntymään ollenkaan. Kiusaamisen ehkäisyssä merkityksellistä on varhaiskasvattajan oma suhtautuminen ryhmässä oleviin lapsiin sekä lapsiryhmään. Tämän lisäksi myös varhaiskasvattajan suhtautuminen muuhun työyhteisöön vaikuttaa olemassa olevaan ilmiöön. (Kirves & Stoor-Grenner n.d., 9–11.)

Yhtenä tärkeänä ehkäisevänä keinona kiusaamista vastaan on leikki, sen havainnointi, ohjaaminen sekä varhaiskasvattajan oma osallistuminen siihen. Lapsille on tyypillistä miettiä varhaiskasvatuksessa sitä, kuka leikkii tänään kenenkin kanssa. Aikuisen tehtävä onkin jatkuvasti havainnoida lasten välistä toimintaa ja keskusteluja sekä tarvittaessa puuttua ja ohjata tilanteita. (Kirves & Stoor-Grenner n.d., 32–35.) Leikki mahdollistaa lapselle parhaimmillaan onnistumisen kokemuksia sekä ryhmään kuulumisen tunnetta. Varhaiskasvattajalla on mahdollisuus tukea näitä kokemuksia ja ehkäistä kiusaamistilanteiden syntymistä osallistumalla sekä ohjaamalla lasten leikkihetkiä. Varhaiskasvattajan läsnäolo ja osallistuminen leikkeihin mahdollistaa sen, että jokainen lapsi saa leikeissä onnistumisen tunteita ja kokee osallisuutta. (Haapsalo, Kirkkopelto & Repo 2016, 48.)

Kiusaamisen ehkäisyn kannalta on merkityksellistä, että varhaiskasvattaja tietää lasten yksilölliset kehitystarpeet sekä tuntee ryhmän lapset. Varhaiskasvattajalla on myös merkittävä rooli puuttua välittömästi havaitsemiinsa kielteisiin vuorovaikutustilanteisiin. Varhaiskasvattajan tehtävänä on näissä tilanteissa ohjata ja neuvoa lapselle toisenlainen toimintatapa, jotta lapset osaisivat kohdata toisensa kunnioittavasti. Tilanteessa on tärkeää myös keskustella yhdessä lasten kanssa siitä, että kiusaaminen on aina väärin. (Haapsalo ym. 2020, 11–13.)

Lapsella voi olla joitakin kehityshaasteita esimerkiksi itsesääätely-, vuorovaikutus- tai tunnetaidoissa, jonka takia saattaa syntyä helpommin tilanteita, joissa kyseinen lapsi tulee kiusatuksi tai jää ryhmästä ulkopuoliseksi. Tämän takia on tärkeää, että varhaiskasvattaja havaitsee kehityshaasteet ja lasten yksilölliset tarpeet, jotta mahdollisia kiusaamistilanteita voidaan ehkäistä jo varhain. Varhaiskasvattajan tulee olla turvallinen aikuinen, joka auttaa läsnäolollaan ja johdonmukaisella toi-

minnallaan lapsia selviämään sosiaalisista tilanteista, mikäli lapsen omat taidot eivät ole vielä riittäviä. Myönteisten vuorovaikutuskokemusten avulla lapsi oppii liittymään leikkeihin ja luomaan sosiaalisia suhteita muiden lasten kanssa. (Haapsalo ym. 2020, 11–13.)

Haapsalo, Kirkkopelto ja Repo (2016, 10–15) kirjoittavat, että osa lapsista tarvitsee tukea itsesäätelytaitojen kehittämisessä muita enemmän. Päivittäinen vuorovaikutus muiden lasten kanssa on tärkeää, sillä sen avulla lapsi oppii huomioimaan muita ja ymmärtämään muiden tunteita. Varhaiskasvattajan johdonmukaisuus ja oikeudenmukaisuus tuovat lapsiryhmään turvallisuuden tunnetta sekä lisäävät lasten tietämystä moraalista. Varhaiskasvattajan esimerkillinen ja oikeudenmukainen käytös siis parhaimmillaan kannustaa lapsia kohtelemaan toisiaan reilusti, eikä kiusaamistilanteita pääse syntymään. (Järvinen & Mikkola 2015, 25–28.)

Lapsiryhmän eri tarpeet tulee huomioida, kun mietitään keinoja sekä tapoja kiusaamisen ehkäisemiseksi. Lasten itsetunnon vahvistaminen, sosiaalisten ja emotionaalisten taitojen opettaminen, turvallisen ilmapiirin luominen sekä tasa-arvon edistäminen ehkäisevät kiusaamisen syntymistä varhaiskasvatuksen parissa. Varhaiskasvatuksessa tehokkaana kiusaamisen ehkäisynä toimii myös tapa- ja moraalikasvatus. Tapakasvatukseen kuuluu esimerkiksi toisten kunnioittaminen ja hyvät käytöstavat, näin lapselle opetetaan yhteiskunnan sosiaalisia normeja. Lasta voidaan ohjata aikuisen oman toiminnan ja mallin näyttämisen kautta ymmärtämään eri sääntöjä ja tapoja. Moraalikasvatuksen avulla taas lapselle voidaan opettaa muun muassa empatiataitoja, sillä kyky osata asettua toisen ihmisen asemaan on pohja kiusaamisen ehkäisylle. (Kirves & Stoor-Grenner n.d., 22–32, 35–45.)

3.1 Sosiaaliset taidot ja tunnetaidot

Sosiaaliset taidot ovat merkityksellisiä, sillä niiden avulla on mahdollista luoda ihmissuhteita sekä olla vuorovaikutuksessa muiden kanssa. Sosiaaliset taidot pitää sisällään taidon olla muiden ihmisten kanssa tekemisissä ja ryhmässä olemisen kyvyn. Lisäksi sosiaalisten taitojen avulla on mahdollista muodostaa ystävyysuhteita ja viestittää asioita muille. Kyseinen taito nousee esille erityisesti tutustuessa uusiin ihmisiin. Sosiaalisten taitojen oppiminen on mahdollista koko elämän ajan, ja ne kehittyvätkin usein kasvatuksen sekä läheisten aikuisten avulla. Oleellista on myös saada säännöllisesti palautetta omista taidoistaan sekä erilaisten kokemusten ja esimerkkien avulla päästä kehittämään omia sosiaalisia taitojaan. (Nyyti ry 2019.)

Ilman sosiaalisia taitoja olisi mahdotonta tehdä muiden kanssa yhteistyötä. Tämän takia on tärkeää, että lapsille opetetaan jo pienestä pitäen sosiaalisia taitoja, joiden avulla myös ystävyys-suhteiden luominen on mahdollista. Sosiaalisten taitojen hallitseminen mahdollistaa myös omien ja muiden ihmisten tunteiden tunnistamisen sekä vertaissuhteiden syntymisen. (Kirves & Stoor-Grenner n.d., 24–29.) Myötätunto kuuluu sosiaalisiin taitoihin. Lapsella se vahvistuu, kun hän saa viettää aikaa empaattisten ihmisten seurassa. Joillakin lapsilla, jotka kiusaavat muita voi olla puutteita asettua toisten asemaan. Varhaiskasvatuksessa voidaan opettaa lapsille tärkeitä empatiataitoja vertaisryhmien avulla. Tämän lisäksi on tärkeää tehdä tiivistä yhteistyötä huoltajien kanssa, jotta toiminta varhaiskasvatuksessa ja kotona olisi yhtenäistä. (Haapsalo ym. 2016, 13–15.)

Empatialla tarkoitetaan sitä, että ihminen yrittää parhaansa mukaan ymmärtää toisen tuntemuksia. Se on tärkeä kyky, sillä sitä tarvitaan mahdollistamaan muiden ihmisten kanssa yhdessä olemista. Ystävyys-suhteiden kannalta on tärkeää, että ihminen pystyy ajattelemaan myös muiden ajatusmaailman kannalta asioita. Empatia näyttäytyy monella tapaa tilanteen vaatimalla tavalla, kuten lohduttamalla, tukemalla tai ymmärtävän katseen avulla. Tapoja on monia ja oleellista on, että osaa ilmaista itseään tilanteeseen mukautuen. (Mannerheimin Lastensuojeluliitto n.d.)

Haapsalo, Kauppila, Kirkkopelto, Nousiainen ja Repo (2020, 70–71) kertovat, että lapsen tulee saada kokea itse empatiaa, jotta empatian taidon on mahdollista kehittyä. Varhaiskasvattajilla ja lapsen huoltajilla on siis suuri vaikutus esimerkin näyttäjinä. Ilman empatiakykyä lapsen on mahdotonta samaistua muiden reaktioihin ja ymmärtää ryhmän tapahtumia. Varhaiskasvattajat voivat tukea empatian kehittymistä keskustelemalla lasten kanssa erilaisten tapahtumien syistä ja seurauksista sekä siitä miltä jokin asia voi tuntua toisesta. Varhaiskasvattajilla on myös iso rooli tehdä havaintoja siitä, kuinka lasten sekä aikuisten tunteisiin vastataan ryhmässä. Empatiaa voi varhaiskasvatuksessa harjoitella myös erilaisten satujen ja yhteisen tekemisen avulla. Satujen avulla lapsi pääsee asettamaan itsensä toisen asemaan ja varhaiskasvattaja voi kysyä lapselta, miksi sadussa ollut hahmo toimi tietyllä tavalla. (Haapsalo ym. 2020, 72–73.)

Tunnetaitojen avulla puolestaan säädellään omia tunteita ja ilmaistaan itseään. Sen avulla voidaan myös tehdä havaintoja muista ihmisistä. Vuorovaikutustilanteiden kannalta on oleellista, että pystyy ymmärtämään omien tunteidensa lisäksi myös muita. Tunnetaidot vaativat harjoittelua lapsuudesta lähtien, jotta pystyy myöhemmin elämässä selviytymään erilaisista tilanteista. Tunnetaitojen

avulla on mahdollista myös vetää rajoja epämukavissa tilanteissa ja havaita omia tarpeitaan. (Opetushallitus n.d.)

Tunnetaidot lapsille kehittyvät turvallisen aikuisen seurassa (Haapsalo ym. 2016, 16–17). Lapsi tarvitsee aikuisen tukea selvittääkseen erilaisista tunnetiloista. Tämän takia onkin tärkeä, että aikuinen osoittaa lapselle kaikenlaisten tunteiden olevan sallittuja. Pieni lapsi ei kuitenkaan vielä pysty aina ymmärtämään omia tai toisten lasten tunteita, joten tämän takia aikuisen läsnäolo ja tuki on merkityksellistä. Aikuisen tulee myös kertoa lapsille, että mikään tunne ei oikeuta vahingoittamaan tai kiusaamaan muita. Lapsilta voidaan alkaa 2–4 vuoden iässä odottamaan tunteiden hillintää, jolloin myös varhaiskasvattajan rooli ja esimerkillinen toiminta on merkityksellistä. Ilman tunnetilojen hillintää käy helposti niin, että lapsi jää ulkopuoliseksi muusta ryhmästä, sillä muut eivät välttämättä ymmärrä hänen käytöstään. (Haapsalo ym. 2020, 48.) Tunnetaidot ovat tärkeitä kiusaamisen ehkäisemisen kannalta. Tällöin lapsi pystyy ymmärtämään niin omia kuin muidenkin tunteita. Lapsen osatessa huomioida muiden tunteita hänen on helpompaa ylläpitää myös kaverisuhteita. (Kirves & Stoor-Grenner n.d., 24–32.)

3.2 Ryhmä osana kiusaamisen ehkäisyä

Ryhmän koko on oleellinen asia, kun puhutaan ryhmän ohjaamisesta. Liian suurta ryhmää on haastava ohjata ja silloin myös muihin tutustuminen tulee vaikeammaksi. Lapsiryhmien kokoonpanot saattavat muuttua useinkin varhaiskasvatuksen parissa, joten on tärkeää, että varhaiskasvattaja huomioi tämän päiväkodin arjessa. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että ryhmään tullessa uusista jäsenistä on huolehdittava ryhmäytymisessä, jotta kaikki pääsevät osaksi ryhmää tasavertaisesti. (Järvinen & Mikkola 2015, 29–37.)

Merkityksellisiä ryhmässä toimimisen taitoja oppii olemalla vuorovaikutuksessa muiden kanssa. Tämä on tärkeää, sillä samalla lapsi oppii liittymään muiden joukkoon ja ottamaan muut lapset huomioon. Varhaiskasvatuksessa on tärkeää, että varhaiskasvattaja tukee lasta ryhmään liittymisessä ja kaikkia lapsia kuullaan sekä kannustetaan eri toiminnoissa. Ryhmän toiminnan kannalta on merkityksellistä myös luoda säännöt ryhmälle sekä arvioida säännöllisesti sen toimintaa. (Järvinen & Mikkola 2015, 29–37.)

Ryhmässä olevat henkilöt saavat erilaisia sosiaalisia rooleja, jotka muodostavat tietynlaisia odotuksia heidän toimintaansa ja käytöstä kohtaan. Joskus voi olla vaikeaa muuttaa ensivaikutelman perusteella syntynyttä roolia ryhmän keskuudessa ja usein etenkin lapset tarvitsevat tässä varhaiskasvattajan tukea. Ryhmän sisäiset roolit vaikuttavat merkityksellisesti myös siihen minkälainen sosiaalinen toiminta on jäsenten keskuudessa sallittua. Mikäli lapsella ei ole riittäviä sosiaalisia taitoja, hän voi jäädä helpommin ulkopuoliseksi muusta ryhmästä. Vastaavasti tietyt lapset osaavat ottaa enemmän valtaa ryhmässä ja näin saavat enemmän huomiota osakseen. Hiljaiset lapset jäävät usein helpommin ryhmässä taka-alalle ja äänekkäimmät saavat helpommin huomiota itselleen. (Haapsalo ym. 2020, 22–25.)

Ryhmädynamiikka näyttäytyy jo varhaiskasvatuksenkin parissa, sillä jopa pienet lapset tunnistavat kuka on missäkin asemassa ryhmän keskuudessa. Varhaiskasvatuksessa tämä voi näyttäytyä niin, että tietyt lapset ovat suosittumia leikkikavereita ja tietyt häiritsevät enemmän leikkejä muiden lapsien mielestä. (Kirves & Stoor-Grenner n.d, 8.) Parhaiten ryhmässä vallitsevaa dynamiikkaa voi havaita tarkkailemalla lasten leikkejä, joissa vallan käyttö näyttäytyy. Valta-asemassa oleva lapsi saattaa määräillä muita leikeissä, jolloin sosiaalisesti heikommassa asemassa oleva lapsi joutuu usein alistumaan valta-asemassa olevan lapsen tahdon mukaisesti leikissä. (Haapsalo ym. 2020, 24.)

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa esitetään, että varhaiskasvatuksen tulee kehittää lapsen toimintaa vertaisryhmissä sekä tukea vuorovaikutus- ja yhteistyötaitoja. Tavoitteeksi on lisäksi esitetty toisten ihmisten kunnioittaminen sekä eettisesti vastuulliseen toimintaan ohjaaminen. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022, 18–19.) Haapsalo ja muut (2016, 10) puolestaan kertovat, että vertaissuhteissa on kyse kehitykseltään tai iältään samalla tasolla olevien lasten ryhmästä.

Varhaiskasvatuksen henkilöstöllä on suuri merkitys ryhmän turvallisuuden tunteen kannalta, jossa lapset viettävät suurimman osan päivästänsä. Henkinen turvallisuus ja fyysinen turvallisuus ovat merkityksellisiä tekijöitä ryhmän turvallisuutta ajatellen. Ryhmänsä hallitseva varhaiskasvattaja lisää lasten turvallisuuden tunnetta omalla toiminnallaan. (Hurme & Kyllönen 2014, 32–37.) Hyvä vertaisryhmä on turvallinen paikka lapselle kasvaa ja kehittyä vuorovaikutuksessa muiden lasten kanssa. Silloin myös ystävyysuhteiden muodostuminen ja sosiaalisten taitojen kehittyminen ovat mahdollisia. Ryhmään liittyminen voi olla joillekin lapsille haastavampaa, jolloin varhaiskasvattajan

vastuu ryhmän kantamisesta korostuu. Lapsen tulee voida luottaa varhaiskasvattajaan, että tämä tukee lapsen mahdollisuutta osallistua ryhmässä leikkeihin ja kuulua muiden joukkoon. (Haapsalo ym. 2016, 28.)

Kirves ja Stoor-Grenner (n.d., 8) kirjoittavat ryhmädynamiikalla olevan vaikutusta kiusaamiseen, sillä pienetkin lapset tiedostavat minkälaisessa asemassa heistä kukin on ryhmässä eli kuka määrää, kenellä ei ole kavereita tai kenen seurassa halutaan leikkiä. Varhaiskasvatuksen henkilöstön tulee osata tehdä havaintoja ryhmän tunneilmapiiristä ja me-hengestä. Tärkeää on panostaa toimintakauden alussa leikkeihin, jotka tukevat ryhmän muodostumisessa ja vahvistavat yhteisöllisyyttä. Isossa osassa turvallisen ryhmän luomista voidaankin katsoa olevan osallisuuden vahvistaminen sekä konflikteihin puuttuminen välittömästi. (Haapsalo ym. 2016, 28.) Laaksonen ja Repo (2017, 11–16) kertovat teoksessaan, että lapset eivät tee herkästi myönteisiä aloitteita sellaista lasta kohtaan, joka on tullut aiemmin torjutuksi muiden toimesta.

Haapsalo ja muut (2020, 28) kertovat lapsen sosioemotionaalisen kehityksen olevan vaarassa, jos lapsi joutuu vertaisryhmässään kiusatuksi tai kokee torjumista muiden lasten osalta. Tämän takia on tärkeää, että lapsille opetetaan ohjatusti toisten huomioimisen taitoja, jotka auttavat vertaisryhmissä hyväksytyksi tulemisessa. Loukkaavaa käytöstä sisältävä ryhmä on turvaton kaikille, joten on tärkeää, että aikuinen ohjaa ryhmän toimintaa eikä lapset. (Kirves & Stoor-Grenner n.d., 23.)

Merkityksellistä kiusaamisen ehkäisyn kannalta on ryhmäsensitiivisyys, josta huolen pitäminen on ryhmän aikuisten vastuulla. Varhaiskasvatuksen työntekijöiden tulee nimittäin edesauttaa ryhmän myönteisen ilmapiirin luomisessa sekä yhteenkuuluvuuden tuntemisessa. Yhteenkuuluvuuden tunne sitouttaa lasta päiväkodissa omaan ryhmäänsä eikä lapselle tule tarvetta kiusata muita, jotta hän selviäisi ryhmässä. (Haapsalo ym. 2020, 14–15.)

3.3 Huoltajien kanssa tehtävä yhteistyö

Tässä luvussa tarkastellaan huoltajien kanssa tehtävää yhteistyötä varhaiskasvatuksessa ja sen merkitystä osana kiusaamisen ehkäisyä. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2022, 30) esitetään, että varhaiskasvatuksen järjestäjien tulee huolehtia yhteistyön toteutumisesta lasten huoltajien kanssa. Myös Kirves ja Stoor-Grenner (n.d., 46–52) käsittelevät yhteistyön olevan merkityksellistä varhaiskasvatuksen työntekijöiden ja lasten huoltajien välillä, sillä kiusaamisen

ehkäiseminen on myös kotiväelle kuuluva asia. Sekä Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet (2022, 30) että Kirves ja Stoor-Grenner (n.d., 46–52) esittävät, kuinka lapsen kuulumiset ja päivän tapahtumat on tärkeää jakaa varhaiskasvattajien ja huoltajien kesken, jotta lapsen hyvinvoinnista huolehtiminen toteutuisi mahdollisimman hyvin.

Kiusaamisen tunnistamisen ja ehkäisemisen kannalta on tärkeää, että myös huoltajat ovat tietoisia kiusaamisesta ilmiönä. Toimivan yhteistyön ja yhteisten arvojen avulla kiusaamisen ehkäiseminen on tehokkaampaa. (Kirves & Stoor-Grenner n.d., 46–52.) Myös Haapsalo ja muut (2020, 25) korostavat yhteistyön merkitystä, jotta mahdolliset ongelmat ja tuen tarpeet osattaisiin havaita riittävän ajoissa. Varhaiskasvatuksen henkilöstö voi kannustaa huoltajia kertomaan, mikäli he havaitsevat kotona lapsen käyttäytyvän normaalista poikkeavalla tavalla. Näin varhaiskasvattajat osaavat tehokkaammin havainnoida lapsen käytöstä myös päiväkodissa. (Haapsalo ym. 2020, 25.) Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden (2022, 30) mukaan molempien osapuolien on ymmärrettävä toistensa näkökulmaa, joten varhaiskasvatuksen tulee tarvittaessa järjestää keskustelujen tueksi tulkki, mikäli lapsen huoltajalla ja varhaiskasvattajalla ei ole yhteistä kieltä.

Avoimella kasvatusyhteistyöllä on positiivisia vaikutuksia myös koko lapsiryhmän kannalta, sillä silloin myös lasten riitatilanteiden selvittely on helpompaa. Vanhempainillat ovat hyvä paikka huoltajille verkostoitua keskenään ja tutustua muihin perheisiin paremmin. Lisäksi huoltajien kynnyksistä järjestää yhteisiä leikkihetkiä lapsille madaltuu, kun muiden lasten huoltajat ovat tulleet tutuksi vanhempainilloista. (Hurme & Kyllönen 2014, 138–139.) Edellä mainittujen lisäksi Laaksonen ja Repo (2017, 27–33) kertovat yhteisöllisyyden kasvavan ja negatiivisten ryhmäilmiöiden vähenevän, kun lasten huoltajat pääsevät osallistumaan aktiivisesti varhaiskasvatuksen toimintaan.

3.4 Kiusaamiseen puuttuminen

Kiusaamiseen puuttumisen edellytyksenä on, että varhaiskasvatuksen työntekijä tunnistaa ja huoma kiusaamisen tapahtuvan. Lasten leikkien havainnointi niin sisällä kuin ulkona auttaa tunnistamaan mahdollisen kiusaamisen. Lisäksi lasten toimintaa ryhmissä on syytä tarkkailla ja dokumentoida tekemiään havaintoja. (Kirves & Stoor-Grenner n.d., 18–19.) Lasten leikkien ja ryhmätoiminnan tarkkailu auttaa huomaamaan pääsevätkö kaikki mukaan toimintaan vai jääkö joku lapsista jatkuvasti leikkien ulkopuolelle. Kiusaamisen havaitsemisesta tulee helpompaa, jos lapsi kertoo itse asiasta. Varhaiskasvattajan on syytä rohkaista lapsia kertomaan, mikäli he kokevat

tulleensa kiusatuiksi. Tärkeää on, että lapselle myös kerrotaan, ettei kiusaamisesta kertominen ole kantelemista. (Kirves & Stoor-Grenner n.d, 19–20.)

Kiusaamisen tunnistamisen kannalta on tärkeää, että varhaiskasvatuksen henkilöstö tunnistaa kiusaamisen muodot. Suora kiusaaminen, johon kuuluu esimerkiksi lyöminen ja potkiminen on yleisesti helpompi havaita kuin epäsuora kiusaaminen. Epäsuora kiusaaminen on tyypillisesti hiljaisempaa kiusaamista, jonka havaitakseen aikuisen on oltava tarkkana. Lasten keskuudessa tapahtuva matkiminen, kuiskuttelu ja selän takana pahan puhuminen jää helposti aikuisilta huomaamatta. (Haapsalo ym. 2016, 10–15.)

Varhaiskasvattajan tulee olla perillä lasten keskinäisistä suhteista ja havaita, jos joku jää ryhmästä ulkopuoliseksi. Lapsi saattaa joskus haluta leikkiä yksin, mutta jatkuvasti yksin jäänyt lapsi on saatanut kokea epämiellyttäviä kokemuksia aiemmin muiden lasten kanssa toimiessa tai häntä ei oteta mukaan leikkeihin. Etenkin ujo lapsi helposti lamaantuu, eikä enää yritä päästä muiden lasten seuraan, jos hän on tullut aiemmin torjutuksi. (Haapsalo ym. 2016, 10–15.) Näin ollen varhaiskasvattajan ei pidä tehdä omia oletuksia tai ohittaa tilannetta vaan havainnoida lasten välisiä suhteita ja puuttua niihin tilanteen vaatimalla tavalla tarvittaessa.

Kiusaamisen voi havaita lapsen muuttuneesta käyttäytymisestä. Lapsi saattaa alkaa purkaa paha oloansa hänelle läheisiin ihmisiin, kuten huoltajiin tai sisaruksiin. Tällöin paha olo tyypillisesti näkyy kiukutteluna ja ärtyisenä käytöksenä. Kiusaamisen tunnistamisen kannalta on tärkeää myös huoltajien kanssa tehtävä yhteistyö, sillä huoltajat osaavat kertoa onko lapsen käytöksessä tapahtunut kotona muutosta tai onko lapsi kertonut heille kiusaamisesta. (Hamarus 2012, 27–35.) Haapsalo ja muut (2020, 11–13) puolestaan kertovat, että lapsella voi olla myös keskittymisvaikeuksia tai haluttomuutta lähteä varhaiskasvatukseen, jos hän kokee siellä kiusaamista. On tärkeää, että aikuiset puuttuvat herkästi lapsen normaalista poikkeavaan käytökseen ja keskustelevat asiasta myös lapsen kanssa. (Haapsalo ym. 2020, 11–13.)

Yksi tärkeä seikka kiusaamiseen puuttumisessa on yhteiset pelisäännöt (ks. Cantell 2010; Kirves & Stoor-Grenner n.d.). Sekä Cantell että Kirves ja Stoor-Grenner kertovat teoksissaan huoltajien kanssa laadittavien yhteisten pelisääntöjen merkityksen olevan suuri. He myös painottavat, että huoltajille tulee kertoa avoimesti, mikäli kiusaamista esiintyy. Kirves ja Stoor-Grenner nostavat

esille esimerkin syntymäpäiväkutsuista. Huoltajat eivät välttämättä ole tietoisia, että kutsuja jakamalla ja niitä perumalla lapsi voi käyttää valtaansa väärin ja aiheuttaa kiusaamistilanteita. Cantell puolestaan ottaa esille myös lasten sekä varhaiskasvattajien väliset yhtenevät pelisäännöt. Yhtenä selvittelykeinona voidaan pitää lasten keskinäistä sovittelua, näissä aikuisen on kuitenkin hyvä olla sivusta seuraamassa ja ohjaamassa keskustelua tarvittaessa. On tärkeää, että ryhmän varhaiskasvattajilla on keskenään johdonmukainen toimintakulttuuri kiusaamistilanteisiin puututtaessa. Molemmat teokset kertovat avainasemassa niin lasten, varhaiskasvattajien kuin huoltajienkin välillä olevan avoin vuorovaikutus sekä turvallinen ilmapiiri. (Cantell 2010, 111–114; Kirves & Stoor-Grenner n.d., 48–49.)

4 Opinnäytetyön tarkoitus, tavoitteet ja tutkimuskysymykset

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena on kerätä varhaiskasvattajille ajankohtaista tietoa siitä, kuinka kiusaaminen näkyy varhaiskasvatuksessa, kuinka erottaa kiusaaminen normaaleista konfliktitilanteista sekä kuinka työntekijä voi omalla toiminnallaan ehkäistä kiusaamisen syntymistä jo varhaisessa vaiheessa. Tavoitteena on tuoda esille, että kiusaamista esiintyy jo varhaiskasvatuksessa ja kuinka tärkeää siihen on puuttua.

Tutkimuskysymykset ovat:

- Miten kiusaaminen ilmenee varhaiskasvatuksessa?
- Mitä keinoja varhaiskasvattajalla on kiusaamisen ehkäisyyn?

5 Toteutus

5.1 Tutkimusmenetelmänä kirjallisuuskatsaus

Kirjallisuuskatsausmenetelmiä on monia, ne voidaan kuitenkin jakaa kolmeen eri päätyyppiin. Nämä päätyypit ovat kuvailevat katsaukset, systemaattiset kirjallisuuskatsaukset sekä meta-analyysit, joista viimeiseksi mainitut kohdistuvat joko määrällisiin tai laadullisiin tutkimuksiin. Erilaisia katsaustyyppejä yhdistää kuitenkin niiden tietyt tyypilliset osat, joista käytetään lyhennettä SALSA.

Ne muodostuvat kirjallisuuden hausta (Search), kriittisestä arvioinnista (Appraisal), aineiston perusteella tehdystä synteesisestä (Syntesis) sekä analyysistä (Analysis). Näissä on kuitenkin hienovaraista eroja riippuen kirjallisuuskatsauksen tyypistä. (Axelin, Stolt & Suhonen 2016, 8.)

Ensimmäinen vaihe kirjallisuuskatsauksen aloittamisessa on sen tarkoituksen ja tutkimusongelman määrittäminen, sillä tämä luo perustan ja suunnan koko prosessille (Hamari & Niela-Vilén 2016, 24). Tämän opinnäytetyön aiheena on kiusaaminen, sillä kiusaaminen on ajankohtainen ja tärkeä aihe. Opinnäytetyössä tuodaan ilmiötä enemmän esille varsinkin varhaiskasvatuksen kentälle, sillä pienten lasten kohdalla kiusaaminen tuntuu olevan tuntemattomampi käsite. Opinnäytetyön menetelmä on kuvaileva kirjallisuuskatsaus, sillä sen avulla on mahdollista koota ajankohtaista jo olemassa olevaa tietoa yhteen monipuolisesti.

Kuvaileva kirjallisuuskatsaus mahdollistaa sen, että valitusta aiheesta saadaan koottua laaja, mutta samalla myös kuvaileva kokonaisuus. Siinä ei myöskään ole liian tarkkoja sääntöjä, joten kuvailevassa kirjallisuuskatsauksessa käytetyt aineistot ovat usein laajoja. Kuvailevan kirjallisuuskatsauksen avulla on mahdollista myös saada uusia tutkittavia ilmiöitä. Kuvailevaa kirjallisuuskatsausta käyttämällä ei saada varsinaisesti kaikista analyttisintä tulosta, vaikka se mahdollistaakin ajankohtaisen tiedon saamisen. (Salminen 2011, 6–8.)

Kuvaileva kirjallisuuskatsaus voidaan menetelmänä jakaa kahteen osaan, narratiiviseen sekä integroivaan katsaukseen (Salminen 2011, 6). Tässä opinnäytetyössä käytettiin näistä ensimmäiseksi mainittua. Narratiivista katsausta käyttäen voidaan kuvata aiheesta aiemmin tehtyjä tutkimuksia. Sen avulla kerrotaan myös aikaisempien tutkimusten määrästä, laajuudesta sekä syvyydestä. (Axelin, Stolt & Suhonen 2016, 9.) Narratiivinen kirjallisuuskatsaus tunnetaan myös metodisesti kevyimpänä katsauksena ja siitä voidaan erottaa kolme toteuttamistapaa. Näitä ovat yleiskatsaus, toimituksellinen ja kommentoiva. Tässä opinnäytetyössä toteutumistapa oli yleiskatsaus, jonka ideana on tiivistää aiemmin tehtyjä tutkimuksia. Näin ollen se on myös laajempi kuin muut edellä mainitut toteutustavat. (Salminen 2011, 7.) Tämä opinnäytetyö on laadullinen, koska tarkoitus ei ole tutkia numeroita vaan asiayhteyksiä teemoittelemalla.

Ahosen ja muiden (2013) jaottelun mukaan kirjallisuuskatsaus voidaan jakaa neljään eri vaiheeseen, joista ensimmäinen on tutkimuskysymyksen muodostaminen. Tutkimuskysymys ohjaa koko

prosessia, ja se voi olla joko täsmällinen ja rajattu tai vastaavasti väljä. Tässä opinnäytetyössä aihetta haluttiin tarkastella laaja-alaisesti monesta näkökulmasta, joten tutkimuskysymykset pyrittiin pitämään laajana. Seuraava vaihe on aineiston valitseminen. Tätä seuraa kuvailun rakentaminen ja viimeisenä tuotetun tuloksen tarkasteleminen. Nämä neljä vaihetta etenevät päällekkäisesti suhteessa toisiinsa. (Ahonen, Jääskeläinen, Kangasniemi, Liikanen & Utriainen 2013, 295–296.)

5.2 Aineiston haku ja valinta

Opinnäytetyön keskeisiä käsitteitä ovat varhaiskasvatus ja kiusaaminen sekä niiden englanninkieliset vastineet, sillä halusimme tarkastella ilmiötä myös kansainvälisesti (ks. taulukko 1). Käsitteet tarkentuivat testihakujen avulla, joita haettiin Jyväskylän ammattikorkeakoulun kirjaston antaman ohjauksen tuella. Kiusaaminen varhaiskasvatuksen kentällä osoittautui suhteellisen vähän tutkituksi aiheeksi, joten hakusanat pyrittiin pitämään laajana. Tämä myös siksi, jotta saatiin mahdollisimman laaja kuva jo tutkitusta tiedosta ilmiön ympärillä. Aiheesta tehtyjä aiempia tutkimuksia löytyi testihakujen avulla Janet-Finnan sosiaali- ja terveysalan oppaan tietokannoista sekä Keski-Finnan kirjaston tarjonnasta.

Taulukko 1. Aineiston hakusanat

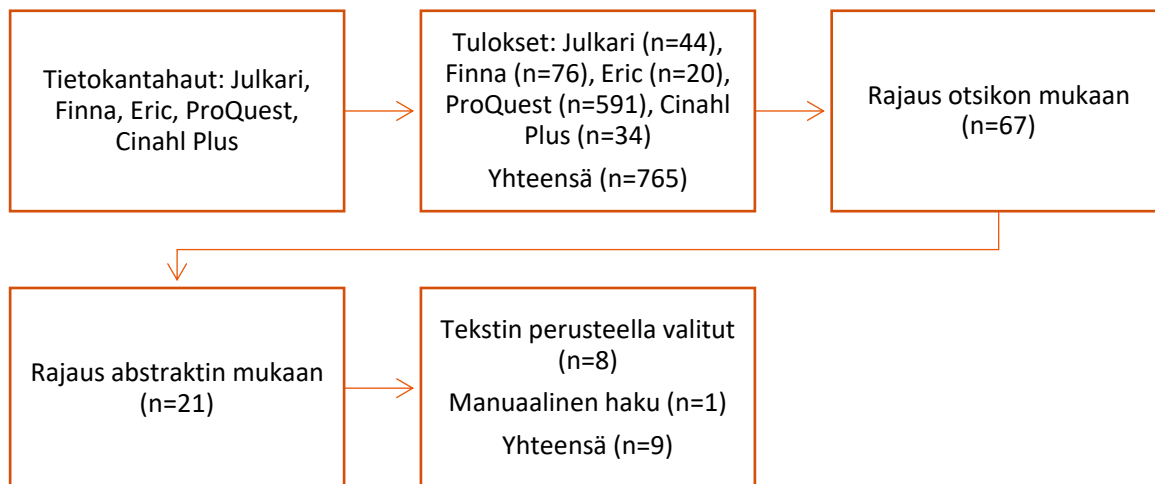
Kiusaaminen	AND	Varhaiskasvatus
Bullying	AND	Kindergarten OR early childhood education

Tutkimukselle laadittiin mukaanotto- sekä poissulkukriteerit, joiden mukaan suoritettiin haut valituista tietokannoista. Tuloksia rajattiin kielen, kohderyhmän, julkaisuajankohdan, tutkimusasetelman sekä saatavuuden mukaan (ks. taulukko 2).

Taulukko 2. Aineiston mukaanotto- ja poissulkukriteerit

	Mukaanottokriteerit	Poissulkukriteerit
Kieli	Suomi, englanti	Muut kielet
Kohderyhmä	Varhaiskasvatus, lapset, varhaiskasvattajat	Koulu, aikuiset
Julkaisuajankohta	2010 jälkeen julkaistut	Ennen vuotta 2010 julkaistut
Tutkimusasetelma	Vertaisarvioidut artikkelit, väitöskirjat, sosiaali- ja terveysministeriön julkaisut	Opinnäytetyöt, pro gradu -tutkielmat
Saatavuus	Teksti saatavilla ilmaiseksi, koko teksti saatavilla	Maksulliset aineistot, saatavilla vain osittainen teksti

Tietokantoina aineistolle käytettiin lopulta seuraavia: Julkari, Finna, Eric, ProQuest sekä Cinahl Plus (ks. kuvio 1). Julkari- ja Finna-tietokannoissa käytettiin hakusanoina ”kiusaami*” AND ”varhaiskasva*”, näin mukaan saatiin termien eri muotoja. Saatujen tulosten jälkeen niitä alettiin karsimaan otsikoiden perusteella. Jäljelle jääneet tulokset rajattiin ensin abstraktin mukaan, jonka jälkeen perehdyttiin paremmin itse sisältöön ja suoritettiin viimeinen karsintavaihe niiden perusteella. Tietokannoista tehdyt haut eivät välttämättä tavoita kaikkia soveltuvia tutkimuksia, joten niiden lisäksi suoritettiin manuaalinen haku hyödyntäen alkuperäistutkimusten lähteitä (Hamari & Niela-Vilén 2016, 25). Opinnäytetyöhön valittiin lopulta ne aineistot, jotka läpäisivät mukaanottokriteerit sekä vastasivat tutkimuskysymyksiin.

Kuvio 1. Aineiston hakuprosessi

Lopullinen aineisto koostui yhdeksästä julkaisusta (ks. taulukko 3), joista kolme oli kansainvälisiä. Kansainväliset tutkimukset sijoittuivat Englantiin, Espanjaan sekä Yhdysvaltoihin. Julkaisuista kaksi oli väitöskirjatasoisia ja neljä vertaisarvioitua artikkelia. Lisäksi mukana oli Opetus- ja kulttuuri-ministeriön julkaisu, Opetushallituksen raportti sekä Mannerheimin lastensuojeluliiton opas. Nämä aineistot valittiin tarkoituksenmukaisesti, sillä ne vastasivat parhaiten tutkimuskysymyksiin. Kaikki aineistot eivät olleet tieteellisiä artikkeleita, mutta ne vastasivat sisällöltään ja laadultaan tutkimuksemme tarkoitusta. Kuvailevan kirjallisuuskatsauksen luonteen vuoksi tämä oli mahdollista.

Taulukko 3. Kirjallisuuskatsaukseen valittu aineisto

Tekijä(t)/julkaisuvuosi	Nimi
Huttunen, K., Koivula, M., Laakso, M., Määttä, S, Närhi, V., Paananen, M. & Savolainen, H. 2017.	Lasten sosioemotionaalisten taitojen tukeminen varhaiskasvatuksessa

Pikkumäki, S. & Peltola, M. 2017.	Poissulkeminen ja siihen liittyvät vaikutuskeinot varhaiskasvatuksessa
Elo, S. & Lamberg, K. 2018.	Kiusaamisen ehkäisy sekä työrauhan edistäminen varhaiskasvatuksessa, esi- ja perusopetuksessa sekä toisella asteella. Loppuraportti
Viinikka, A & Viljanen, M. 2017.	Mielenlukutaitoa! Opas turvallisen päiväkotiryhmän rakentamiseen
Laaksonen, V. 2014.	Lasten vertaissuhdetaidot ja kiusaaminen esikoulun vertaisryhmissä
Monks, C., Smith, P. & Kucaba, K. 2021.	Peer victimisation in early childhood; Observations of participant roles and sex differences
Beauchesne, M., Farquharson P. & Beauchemin P. 2017.	Buddies Not Bullies: an approach to bullying prevention education in preschool children, their families and the community
Navarro, J., Fernández, M., de la Osa, N., Penelo, E. & Ezpeleta, L. 2019.	Warning signs of preschool victimization using the strengths and difficulties questionnaire: Prevalence and individual and family risk factors
Köngäs, M. 2018.	”Eihän lapsil ees oo hermoja”. Etnografinen tutkimus lasten tunneälystä päiväkotiarjessa

5.3 Aineiston analyysi

Laadullisen tutkimuksen aineiston analysoinnissa tapoja on monia, eivätkä säännöt ole kovinkaan tiukkoja. Yleisimpiä tapoja ovat esimerkiksi tyypittely, teemoittelu sekä sisällönerittely. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 1997, 224.) Tässä opinnäytetyössä hyödynnettiin aineistolähtöisen analyysin keinoja. Aineistolähtöisessä analyysissä painoarvo on nimensä mukaan aineistossa. Siinä pyritään puolueettomaan tulokseen, eikä aikaisemmalla teorialla tai tutkijan omilla ennakkoluuloilla tai näkemyksillä tulisi olla vaikutusta. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 95–96.) Analysoinnin menetelmänä tässä opinnäytetyössä oli teemoittelu. Teemoittelussa valittu aineisto ryhmitellään eri aihepiireihin, tällä tavalla aineistoista nousseita teemoja voidaan vertailla keskenään (Tuomi & Sarajärvi 2009, 93).

Tässä opinnäytetyössä analyysi aloitettiin lukemalla aineisto ensin huolellisesti moneen kertaan läpi. Tämän jälkeen teksteistä etsittiin ja alleviivattiin ne kohdat, jotka vastasivat tutkimuskysymyksiin. Seuraavassa vaiheessa aineistoista esille nousseet olennaiset asiat luokiteltiin eri teemoihin. Pääteemoja muodostui neljä: kiusaamisen ilmeneminen, varhaiskasvattajan rooli, ryhmän merkitys sekä sosioemotionaaliset taidot. Vaikka nämä pääteemat onkin jaoteltu neljään eri osaan, ovat ne vahvasti silti yhteydessä toisiinsa ja niistä löytyy paljon samaa. Alateemoiksi muodostuivat kiusaamisen ilmenemiselle kiusaamisen muodot. Varhaiskasvattajan roolille yhteistyö, ennaltaehkäisy sekä ryhmäyttäminen. Ryhmän merkitykselle roolit ja kiusaamisen ryhmäluonne. Kun taas sosioemotionaalisten taitojen alateemaksi muotoutui vertaissuhdetaidot. Lopuksi teemoille luotiin omat asiakirjat, joihin poimittiin kopioimalla aineistoista olennaiset kohdat.

Taulukko 4. Esimerkki aineiston analyysistä

Alkuperäinen teksti	Pelkistys	Alaluokka	Pääluokka
"Päiväkodissa kiusaaminen voi olla fyysistä (esimerkiksi tönmistä, lyömistä, potkimista), sanallista (esimerkiksi nimittelyä, hännäämistä) tai psyykkistä (esimerkiksi leikistä ulkopuolelle sulkemista, leikin sääntöjen muuttamista, manipulointia, kiristämistä	Kiusaaminen ilmenee varhaiskasvatuksessa fyysisenä, sanallisena tai	Kiusaamisen muodot	Kiusaamisen ilmeneminen

<p>synttärikutiilla). Osa kiusaamisesta on suoraa, kuten töniminen tai nimittely, ja osa epäsuoraa, kuten selän takana puhuminen, poissulkeminen ja toisen kaverisuhteiden vahingoittaminen.” (23)</p>	<p>psykkisenä. Kiusaaminen voi olla suoraa tai epäsuoraa.</p>		
<p>”Tärkeimmäksi vaikuttamiskeinoksi nähtiin varhaiskasvatustöiden jäsenten keskinäinen sekä lasten vanhempien kanssa tehtävä yhteistyö, joka parhaimmillaan mahdollisti yhteisistä käytännöistä sopimisen sekä koko kasvatusyhteisön viestinnän vaikutusten arvioimisen ja tiedostamisen.” (8)</p>	<p>Tärkein vaikuttamiskeino on yhteistyö niin varhaiskasvatustöiden kuin lasten vanhempien kanssa.</p>	<p>Yhteistyö</p>	<p>Varhaiskasvattajan rooli</p>
<p>”Ryhmään, jossa kiusaamista esiintyy, muodostuu erilaisia rooleja. Kiusatuksi joutuvien ja muita kiusaavien lisäksi jotkut oppilaat ovat kummasakin roolissa. Kiusaaja-uhri tarkoittaa lasta, joka tulee itse kiusatuksi mutta käyttäytyy myös itse aggressiivisesti ja kiusaa muita. Kiusaajan apuri tarkoittaa lasta, joka osallistuu aktiivisesti kiusaamistilanteeseen. Kiusaajan kannustaja rohkaisee kiusaajaa tilanteissa esimerkiksi nauramalla. Puolustaja tukee tai puolustaa kiusattua. Hiljainen hyväksyjä tietää, että ryhmässä on kiusaamista, mutta hakeutuu tilanteesta pois ikään kuin ei tietäisi, mitä on meneillään.” (43)</p>	<p>Ryhmään, joissa kiusaamista esiintyy, muodostuu erilaisia rooleja. Näitä ovat kiusaaja, uhri, puolustaja, apuri ja hiljainen hyväksyjä.</p>	<p>Roolit</p>	<p>Ryhmän merkitys</p>

<p>”Suomalaisessa esiopetusikäisten lasten parissa tehdyssä tutkimuksessa huomattiin, että kiusaamisen kanssa tekemisissä olevien lasten vertaissuhdetaidoissa oli huomattavia puutteita. Kiusaajilla oli puutteita toisten huomioon ottamisen taidoissa (kompromissien tekeminen ja loukkaamisen välttäminen) sekä vuorovaikutuksen ylläpitämisen ja vertaisten tukemisen taidoissa (konfliktien hallitseminen ja tuen antaminen).” (43)</p>	<p>Kiusaamisen kanssa tekemisissä olevilla lapsilla on havaittu olevan puutteita vertaissuhdetaidoissa.</p>	<p>Vertaissuhdetaidot</p>	<p>Sosioemotionaaliset taidot</p>
---	---	---------------------------	-----------------------------------

6 Tulokset

6.1 Kiusaamisen ilmeneminen

Useimmissa aineistoissa ilmeni, että varhaiskasvatuksen parissa tapahtuva kiusaaminen voi olla psyykkistä tai fyysistä. Varhaiskasvatuksessa psyykinen kiusaaminen näkyy niin, että joku lapsi ei pääse leikkiin mukaan tai ei saa kutsua syntymäpäiville, mihin muut ryhmän lapset on kutsuttu. Lisäksi tyypillistä lasten keskuudessa on manipulointi sekä toisten leikkien sotkeminen. (Laaksonen 2014; Elo & Lamberg 2018; Viinikka & Viljanen 2017; Monks, Smith & Kucaba 2021.) Pienten lasten keskuudessa tapahtuva fyysinen kiusaaminen taas näkyy pääosin potkimisena, lyömisenä, tönimisenä sekä hiekan ja kivien heittämisenä muiden lasten päälle (Elo & Lamberg 2018; Viinikka & Viljanen 2017). Monksin ja muiden (2021) mukaan fyysinen kiusaaminen onkin yleisin kiusaamisen muoto varhaislapsuudessa. Beauchesne, Farquharson ja Beauchemin (2017) tuovat tutkimukseensa esille myös lasten näkökulmaa. Lapsilta kysyttiin, mitä kiusaajat heidän mielestään tekevät. Yleisin vastaus kysymykseen oli kiusaamisen fyysiset puolet, kuten työntäminen, lyöminen ja töniminen. Näitä seurasi huutaminen, kovaäänisyys sekä meluisuus. Eräs lapsi kuvaili kiusaajaa henkilöksi, joka ottaa aina vallan. (Beauchesne ym. 2017.) Varhaiskasvatuksen parissa esiintyy myös sanallista kiusaamista, mikä pienten lasten keskuudessa ilmenee useimmiten nimittelynä ja

hännäämisenä. Sanallisen kiusaamisen on havaittu olevan varhaiskasvatusikäisillä lapsilla toiseksi yleisin kiusaamisen muoto. (Viinikka & Viljanen 2017.)

Kiusaaminen voi näkyä varhaiskasvatuksen parissa suorana tai epäsuorana kiusaamisena. Epäsuoraa kiusaamista on toisesta pahan puhuminen selän takana, kun taas suora kiusaaminen ilmenee esimerkiksi tönimisenä. (Viinikka & Viljanen 2017.) Epäsuoraa kiusaamista voi olla myös poissulkeminen, jota varhaiskasvattajat eivät välttämättä havaitse aina riittävän ajoissa. Poissulkeminen esiintyy yhtenä useimmiten ilmenevänä kiusaamisen muotona varhaiskasvatuksessa olevilla lapsilla, tällöin joku ryhmän lapsista jätetään muiden toimesta ulkopuoliseksi. Lapselle saatetaan tehdä mahdottomaksi osallistua yhteisiin leikkeihin keksimällä esimerkiksi salasanoja, jota ilman ei pääse mukaan leikkiin. Poissulkeminen voi näkyä myös manipulointina sekä kiristämisenä. Lisäksi lasta saatetaan uhkailla ja hänet jätetään huomioimatta. Tyypillistä poissulkemista on edellä mainittujen lisäksi toisen virheiden esittäminen muille. Lasten keskuudessa poissulkemista on mahdollista havaita esimerkiksi aamupiirissä, jossa lapsi saattaa suoraan sanoa toiselle lapselle, että ei halua istua tämän vieressä tai valita aina saman kaverin seuraansa. Kiusaamista on siis myös tilanteet, joissa lapsella ei ole mahdollisuutta olla tasavertainen muiden lasten kanssa. (Pikkumäki & Peltola 2017.)

6.2 Varhaiskasvattajan rooli

Varhaiskasvattajalla on merkityksellinen rooli kiusaamisen ehkäisyssä varhaiskasvatuksessa ja tämän takia tärkeää on osata ennakoida mahdollisia kiusaamistilanteita. Lapsiin luotu turvallinen sekä lämmin suhde ovat avainasemassa hyvään vuorovaikutukseen varhaiskasvattajan ja lapsen välillä. Parhaimmillaan varhaiskasvattaja tuntee lapsen niin hyvin, että osaa tämän ilmeiden ja eleiden perusteella ennakoida lapsen tunteita sekä aikeita, jolloin tilanteiden ennakointi on mahdollista. Kiusaamisen ehkäisyssä on myös tärkeää, että varhaiskasvatuksen henkilöstö keskittyy myönteisen palautteen antamiseen sen sijaan, että aina toruisi lasta huonosta käytöksestä. Lapselle tarjottaessa myönteisiä kokemuksia on mahdollista samalla vahvistaa hänen myönteisiä puoliaan. Tämä vaatii varhaiskasvattajalta tietoisuutta omasta toiminnastaan, jotta hän onnistuu muodostamaan jokaisen ryhmän lapsen kanssa turvallisen vuorovaikutussuhteen. (Viinikka & Viljanen 2017.) Lapsen riski kiusaamiselle ja ongelmakäyttäytymiselle lisääntyy, mikäli hän ei saa riittävästi tukea varhaiskasvattajalta vaikeissa tilanteissa. Tämän takia varhaiskasvattajan tulee puuttua ajoissa konfliktitilanteisiin, jotta vääränlaiset käytösmallit eivät pääse vahvistumaan. (Köngäs 2018.)

Ennaltaehkäisy

Aineistosta käy ilmi ennaltaehkäisyn tärkeys (Elo & Lamberg 2018; Pikkumäki & Peltola 2017; Hutunen, Koivula, Laakso, Määttä, Närhi, Paananen & Savolainen 2017; Monks ym. 2021; Navarro, Fernández, de la Osa, Penelo & Ezpeleta 2019). Ennaltaehkäisytyö tulee räätälöidä nuorempien lasten tarpeita vastaavaksi. Monksin ja muiden (2021) mukaan yhtenä tärkeänä seikkana tässä on opettaa lapsille mitä kiusaaminen on ja kuinka näissä tilanteissa tulee toimia. Suvaitsevaisuus, rohkeus, kunnioitus ja huolenpito ovat neljä tärkeää perusarvoa, joita on hyvä ryhmässä edistää. (Monks ym. 2021.)

Navarron ja muiden (2019) tutkimuksen mukaan ongelman varhainen tunnistaminen sekä riskitekijöiden ymmärtäminen ovat tärkeitä varhaiskasvattajan keinoja kiusaamisen ennaltaehkäisyssä. Ehkäisyssä tarvitaan toimia, jotka edistävät lasten sopeutumiskykyä. Riskiryhmiin keskittyminen varsinkin alkuvaiheessa, kun lapsi saapuu uuteen ryhmään, voi ehkäistä uhriksi joutumista sekä sen seurauksia. Navarron ja muiden mukaan lapsilla voi olla niin yksilöllisiä kuin perheenkin riskitekijöitä. Näitä riskitekijöitä ovat tunteiden hallinnan ongelmat, varhaiset vaikeudet ystäväystyä, perheen alhainen sosioekonominen asema sekä huoltajuuden alhaisemmat normit. Alhaisemmilla normeilla tarkoitetaan esimerkiksi avioliiton ongelmia tai vähäistä osallistumista lapsen asioihin. Heidän mukaansa erityistä valppautta saattavat tarvita suurta emotionaalista reaktiivisuutta näyttävät lapset. Tämä voi näyttäytyä lapsella räjähdysherkkyytenä, ylireagointina pieniin asioihin, voimakkaana tunteenpurkauksina, vihaisuutena tai itkuisuutena. (Navarro ym. 2019.)

Yhteistyö

Pikkumäen ja Peltolan (2017) tutkimuksessa ilmenee, että lasten huoltajien kanssa tehtävä yhteistyö on tärkein vaikuttamiskeino varhaiskasvatuksen tiimin keskinäisen yhteistyön lisäksi. Viinikka ja Viljanen (2017) tuovat myös esille, että toimivan kasvatuskumppanuuden avulla voidaan sopia yhteisistä tavoista ja ehkäistä sitä, että joku lapsista jäisi muista ulkopuoliseksi. Elon ja Lambergin (2018) tutkimuksesta puolestaan ilmenee, että kiusaamista ja ryhmästä ulkopuolelle jäämistä voidaan välttää, kun lasten huoltajat ovat varhaiskasvattajien tukena muodostamassa lapsiryhmästä yhteisöä.

Lasten huoltajille on tärkeää myös avata mitä kiusaaminen on, sillä heillä voi olla huoli siitä, että heidän omaa lastansa kiusataan tai lapsi kiusaa muita. Varhaiskasvattajan on hyvä miettiä yhdessä huoltajien kanssa, kuinka lasten välisiä kaverisuhteita voitaisiin tukea myös kotoa käsin. Huoltajien näkyminen varhaiskasvatuksen arjessa hillitsee omalta osaltaan myös kiusaamista, sillä se kertoo lapsille siitä, että varhaiskasvatus ja koti tekevät yhteistyötä, jolloin kynnys kiusaamiseen nousee. Lisäksi varhaiskasvatuksen henkilöstö voi yhdessä huoltajien kanssa etsiä ratkaisuja kiusaamistilanteisiin keskustelemalla niistä yhdessä. (Elo & Lamberg 2018.)

Ryhmäyttäminen

Panostamalla lasten ryhmäytymiseen, laadukkaaseen pedagogiikkaan sekä tukemalla lasten välisiä kaverisuhteita on varhaiskasvatuksen henkilöstön mahdollista ennaltaehkäistä kiusaamista. (Viinikka & Viljanen 2017.) Pikkumäki & Peltola (2017) tuovat myös esille, kuinka ryhmäyttämällä on mahdollista vaikuttaa lasten keskinäiseen vuorovaikutukseen. Lisäksi erityisesti poissulkemisen ehkäisemiseksi on tärkeää, että varhaiskasvattaja välillä jalkautuu leikkeihin mukaan sekä käyttää suoraa kerrontaa. Suoralla kerronnalla tarkoitetaan sitä, että lapselle tehdään näkyväksi hänen toimintansa sanoittamalla sitä. Toisaalta suoraa kerrontaa voidaan käyttää myös ennaltaehkäisevästi, kun varhaiskasvattaja näyttää lapsille itse mallia ja opettaa heille moraalisia sääntöjä. Tähän sopii myös hyvin avuksi kirjojen lukeminen sekä draamamenetelmien käyttäminen. (Pikkumäki & Peltola 2017).

Pikkumäen & Peltolan (2017) tutkimuksessa selvisi, että ryhmäyttämisen kannalta oleellista on lapsen näkyväksi tekeminen sekä säännöistä sopiminen. Varhaiskasvattaja voi myös tukea lasten välisiä kaverisuhteita järjestämällä leikkimahdollisuuksia niille, jotka vaikuttavat toisilleen sopivilta leikkikavereilta ja näin edesauttaa sitä, että kukaan ei joutuisi ulkopuoliseksi tai kiusatuksi. (Pikkumäki & Peltomäki 2017.) Ryhmäyttämiseen on suositeltavaa käyttää kunnolla aikaa, jotta kukaan ei tuntisi ulkopuolisuutta muista. (Viinikka & Viljanen 2017.)

6.3 Ryhmän merkitys kiusaamisen ehkäisyssä

Pikkumäki ja Peltola (2017) tuovat tutkimuksessaan esille, että kiusaaminen ei ole aina tahallista, sillä pienet lapset eivät välttämättä tiedosta minkälaisia tuntemuksia hänen tekonsa toisissa ai-

heuttaa. Oman ja muiden käytöksen erillisyyden alku on hahmottua noin 3–4-vuotiaana, kun taas kouluikäisellä lapsella on jo huomattavasti paremmat taidot tiedostaa myös muiden mielentiloja. Näin ollen kiusaaminen voi olla opittua käytöstä muilta ryhmän lapsilta, sillä lapsi vasta harjoittelee itsesäätelytaitoja. (Pikkumäki & Peltola 2017.) Yksi tehokas kiusaamisen vähentämisen keino on se, että varhaiskasvattajat vaikuttavat ryhmän sivustaseuraajiin sekä sosiaalisiin normeihin. Kiusaamisen ehkäisemisen kannalta tämä on tärkeää, sillä lapset monesti luulevat muiden pitävän kiusaamista hyväksyttävänä, eikä sen takia itsekään uskolla puuttua siihen. Ryhmän jäsenten puuttumattomuus tilanteeseen voidaan siis tulkita kiusaamisen hyväksymisenä, jolloin kiusaamiskäytös jatkuu. (Elo & Lamberg 2018.)

Myös Laaksosen (2014) tutkimuksessa tuodaan esille, kuinka kiusaamistilanteiden ulkopuolelle jäävät lapset ovat osa ryhmää ja heidän toimintaansa puuttuminen toimii tehokkaana kiusaamisen ehkäisynä. Koko vertaisryhmää tulisi tarkastella kiusaamistilanteiden varalta, jotta olisi mahdollista tunnistaa kiusaamistilanteissa esiintyvät roolit mahdollisimman varhain ja puuttua niihin. Lisäksi tämä mahdollistaa vertaissuhdetaitojen kehityksen tukemisen. Tämä on merkityksellistä, koska näin kiusaamisessa ilmenevät roolit eivät pääse henkilökohtaistumaan. Kiusaamisroolit alkavat nimittäin helposti ylläpitämään itseään. Varhaiskasvattajan on tärkeää välillä pysähtyä miettimään ja keskustelemaan lapsien kanssa siitä haluaako joku lapsista toistuvasti leikkiä mieluummin yksin kuin muiden kanssa. Taustalla voi olla nimittäin, että lapsi ei koe oloaan tervetulleeksi muiden ryhmän jäsenten keskuudessa. (Laaksonen 2014.)

Monksin ja muiden (2021) tutkimuksen mukaan pienten lasten ryhmissä ei niinkään muodostu aggressiivisia alaryhmiä, sillä ystävyysuhteet eivät ole niin vakaita, vaan enemmänkin muuttuvia. He myös pohtivat yhdeksi mahdolliseksi syyksi pienten lasten rajoittuneempia kognitiivisia taitoja. Lapset eivät välttämättä tunnista kiusaamista vielä varhaiskasvatusiässä niin hyvin. Lisäksi näiden roolien erottaminen pienistä lapsista on varhaiskasvattajille hankalampaa. (Monks ym. 2021.) Pikkumäen ja Peltolan (2017) mukaan tyypillistä varhaiskasvatusryhmässä ilmenevässä kiusaamisessa on, että tietty lapsi on jatkuvasti samojen lasten kiusaamisen kohteena tai sama lapsi kiusaa toistuvasti muita, vaikka kiusaamisen kohde voi vaihtua.

Roolit

Kiusaaminen vaikuttaa kouluikäisillä lapsilla ja nuorilla olevan ryhmäprosessi, jossa on erilaisia osallistujarooleja (Monks ym. 2021). Näitä rooleja voivat olla kiusaaja, uhri, puolustaja, avustaja, vahvistaja sekä sivustakatsoja. Nuorempien lasten kohdalla tulokset eivät ole yhtä johdonmukaisia. Puolustajan, avustajan ja vahvistajan roolit eivät ole olleet yhtä luotettavasti tunnistettavissa. (Monks ym. 2021; Elo & Lamberg 2018.) Monks ja muut (2021) epäilevät tämän johtuvan siitä, että kiusaaminen on varhaislapsuudessa heidän mukaansa enemmän kahdenvälinen kuin koko ryhmää koskettava prosessi.

Elo ja Lambergin (2018) tutkimuksessa esitetään, että jotkut lapsista saattavat olla sekä kiusaajan että uhrin roolissa, kun puhutaan varhaiskasvatuksen parissa esiintyvien ryhmien kiusaamiskokeuksista. Kiusaaja-uhri kokee kiusaamista itsekin, mutta kiusaa myös muita. Kiusaamistilanteissa on havaittu, että avustaja on mukana aktiivisesti, kun taas tilanteen vahvistaja eli kannustaja saattaa tukea tilannetta nauramalla tai muuten esittämällä hyväksyntää. Varhaiskasvatuksen ryhmissä on havaittu puolustajan tukevan kiusattua. Ryhmissä on usein myös lapsia, jotka sivustakatsojina hyväksyvät hiljaa tilanteen ja hakeutuvat kiusaamistilanteesta pois, vaikka ovat tietoisia tapahtuvasta kiusaamisesta. Hiljainen hyväksyjä osallistuu siis yhtä lailla kiusaamiseen, koska ei tee asialle mitään. (Elo & Lamberg 2018.)

Kiusaamisen ryhmäluonne

Monksin ja muiden (2021) tutkimuksessa huomattiin, että kiusattu tuli useimmiten kiusatuksi itsensä kanssa samaa sukupuolta olevan toimesta. Siinä oliko uhri useammin kumpaa sukupuolta ei ollut eroja. Kiusaaja taas kiusasi useimmin samaa sukupuolta olevaa tai sekä tyttöjä että poikia. Tutkimuksessa havaittiin myös, että kiusaamistilanteissa oli usein paikalla muitakin kuin kiusaaja ja uhri. Sivustakatsojien toimintaa taas seurattaessa huomattiin, että useimmiten he eivät liittyneet tilanteeseen mitenkään. Muut ottivat aktiivisempaa roolia alle kolmasosassa tapauksia. Huomattiin myös, että pojat eivät tee mitään tyttöjä todennäköisemmin. Lisäksi havaittiin, että sivulliset ottivat enemmän roolia kiusaamisen ollessa psyykkistä. Tämä saattaa johtua kiusaamismuodon luonteesta. Psyykkiseen kiusaamiseen on fyysistä ja sanallista kiusaamista helpompaa puuttua ilman, että asettaa itsensä tulilinjalle. Puolustaminen saattaa näkyä esimerkiksi siten, että lapsi pyy-

tää kiusattua mukaan omiin leikkeihinsä. Kiusaajan avustaminen saattaa myös olla tässä kiusaamisen muodossa helpompaa, sillä mukaan lähteminen voi tuntua vähemmän aggressiiviselta. On helppo lähteä mukaan komppaamaan kiusaajaa esimerkiksi leikin ulkopuolelle jättämisessä kuin, jos kiusaaminen näyttäytyy fyysisenä tai sanallisena hyökkäyksenä. (Monks ym. 2021.)

Elon ja Lambergin (2018) tutkimuksessa käy ilmi, että kiusaaminen on todennäköisempää sellaisissa ryhmissä, joissa aikuinen ei puutu tilanteisiin. Kiusaamisen ehkäisyn näkökulmasta suojaava tekijä sille, että kiusaamista ei tapahtuisi on varhaiskasvattajan hyvä suhde kaikkiin ryhmän lapsiin. Luottamus lapsien ja varhaiskasvattajan välillä mahdollistaa sen, että muut uskaltavat puolustaa kiusattua lasta. Tällöin usein myös ryhmän toimintakulttuuri on parempi, eikä kiusaamista pääse tapahtumaan. (Elo & Lamberg 2018.)

6.4 Sosioemotionaaliset taidot

Tärkeässä asemassa varhaislapsuudessa ovat sosioemotionaaliset sekä kognitiiviset taidot. (Navarro ym. 2019; Beauchesne ym. 2017). Beauchesne ja muut (2017) suunnittelivat tutkimukseensa projekteja, joiden tarkoitus oli edistää esikoululaisten sosioemotionaalista kehitystä, yhteistyötaitoja, tunteiden tunnistamista sekä tutkia lasten kanssa sopivaa sosiaalista käyttäytymistä. Vuorovaikutteinen puuttuminen onkin toimivin tapa nuorten lasten kanssa työskennellessä. (Beauchesne ym. 2017.) Lapsen sosioemotionaalisten taitojen kehittymistä voidaan varhaiskasvatuksessa tukea esimerkiksi niin, että lapselle annetaan mahdollisuus osallistua toimintaan mahdollisimman paljon sekä häntä tuetaan varhaiskasvattajien toimesta. Merkityksellistä sosioemotionaalisten taitojen kehittymisen kannalta on myös varhaiskasvatuksen opettajien riittävä pedagoginen koulutus, sillä pedagogiikan avulla voidaan tukea osallisuutta. (Huttunen, Koivula, Laakso, Määttä, Närhi, Paananen & Savolainen 2017.) Elo ja Lamberg (2018) tuovatkin esille tutkimuksessaan, että sosioemotionaalisilla taidoilla on selkeä yhteys kiusaamiseen, joten niihin on tärkeää panostaa jo varhaiskasvatuksessa.

Kuten tässä tutkimuksessa kävi aiemmin ilmi, vaikeus saada ystäviä on yksi riskitekijöistä, joka saattaa johtaa kiusaamiseen. Sosiaalinen osaaminen onkin tärkeä suojatekijä ja vankka perusta hyvien ihmissuhteiden rakentamiselle. Se auttaa lasta sopeutumaan erilaisiin tilanteisiin. Näin lapsi oppii osallistumaan yhteiseen toimintaan, solmimaan ystävyysuhteita sekä säätämään tuntei-

taan. Lisäksi lapsi oppii hyvien sosiaalisten taitojen avulla odottamaan omaa vuoroaan ja tekemään yhteistyötä muiden lasten kanssa. (Navarro ym. 2019.) Myös Laaksonen (2014) korostaa tutkimuksessaan vuorovaikutustaitojen merkityksellisyyttä lapsen luodessa kaverisuhteita. Niiden avulla lapsi oppii huomioimaan myös muut leikeissä sekä noudattamaan yhdessä sovittuja sääntöjä. (Laaksonen 2014.)

Kiusaamistilanteissa mukana olevilla lapsilla on huomattu olevan puutteita vertaissuhdetaidoissa. Tämä voi näkyä niin, että lapsi ei pysty tekemään tilanteissa kompromisseja ja ottamaan muita huomioon. Lähestyessään muita lapsia kiusaaja helposti loukkaa toisia, eikä hän saa ylläpidettyä vuorovaikutussuhteita. (Elo & Lamberg 2018.) Varhaiskasvatuksessa on syytä panostaa lapsen tunteiden säätelykyvyn tukemiseen, jotta lapsi ei joudu epäsuosioon muiden lasten kanssa. Varhaiskasvattaja saattaa havaita puutteita lapsen tunteiden säätelyssä, mikäli lapsi ei osaa itse nimetä erilaisia tunteita. Varhaiskasvatuksessa olisikin syytä panostaa sosioemotionaalisten taitojen tukemiseen, sillä sen avulla on mahdollista ehkäistä käytösongelmia, jotka saattavat tehdä lapsesta kiusaajan tai kiusatun. (Huttunen ym. 2017.)

Lapsen sosioemotionaaliseen kehitykselle on myös havaittu olevan vahingollista, jos hän toistuvasti tulee torjutuksi muiden lasten toimesta. (Laaksonen 2014.) Lasten välisissä suhteissa myös tunneäly auttaa ylläpitämään vertaissuhteita, joka taas mahdollistaa hyväksynnän saamisen muilta lapsilta ja kyvyn huomioida toisia. Opettamalla tunnetaitoja lapset oppivat omien valintojensa merkityksellisyydestä ja vaikutuksista sekä oppivat toimimaan erilaisissa ympäristöissä muiden kanssa. Varhaiskasvattajan on myös syytä ymmärtää nähdä lapsen käytöksen taakse ja selvittää, mistä lapsen tietynlainen käytös johtuu. Lapsella voi olla epävarmuuksia, jolloin se purkautuu tietynlaisena käytöksenä. (Köngäs 2018).

Elo ja Lambergin (2018) tutkimuksessa tuodaan esille, että lapsi saattaa kuvitella, että hän saa aggressiivisella käytöksellä tahtonsa läpi, joten tällainen lapsi ajautuu helposti kiusaajaksi. Myös puutteet lapsen empatiassa voi johtaa kiusaamiseen. Tällöin lapsi ei välttämättä osaa asettua toisen asemaan, eikä ymmärrä toisen lapsen kokevan hänen tekojaan kiusaamisena. Toisaalta näin käyttäytyvä lapsi saattaa joutua helposti myös kiusatuksi, sillä hän käyttäytyy muiden mielestä häiriköivästi. Kiusatuksi joutuu helposti myös arka lapsi, joka ei uskolla ottaa kontaktia muihin. (Elo & Lamberg 2018.)

Huttusen ja muiden (2017) tutkimuksessa kerrotaan suurten varhaiskasvatusryhmien olevan riskitekijä lapsen sosioemotionaalista kehitystä ajatellen. Varhaiskasvattaja ei isoissa ryhmissä välttämättä pysty tukemaan yksittäisen lapsen sosioemotionaalisten taitojen kehitystä riittävästi, jolloin lapsen riski tulla kiusatuksi tai kiusaajaksi kasvaa. Tämä saattaa näkyä niin, että lapsi häiritsee muita tai hän jää yksinäiseksi ja syrjityksi. Myös heikko vuorovaikutussuhde varhaiskasvattajan ja lapsen välillä on osoittautunut riskitekijäksi sosioemotionaaliseen kehitykseen, sillä osa lapsista tarvitsee varhaiskasvattajalta enemmän tukea taitojensa kehittymiseen, mikä taas ei ole mahdollista ilman toimivaa vuorovaikutussuhdetta. (Huttunen ym. 2017.) Viinikka ja Viljanen (2017) puolestaan tuovat tutkimuksessaan esille, että jotkut lapset pyrkivät kiusaamisella saamaan yhteyden toisiin lapsiin. Tämän havaitessaan varhaiskasvattajan on hyvä ohjata lasta luomaan ystävyyssuhteita toisella tavoin. (Viinikka & Viljanen 2017.)

Sosioemotionaalisia taitoja voidaan kehittää vahvistamalla lapsen tunnetaitoja sekä tukemalla itsetietoisuutta. Tärkeää on myös ennaltaehkäistä riittävän ajoissa ei-toivottua käytöstä. Merkityksellistä on myös, että lapsi oppii tunnistamaan muiden lasten tunteita sekä tarpeita. Ryhmässä toimiminen yhdessä muiden lasten kanssa onnistuu parhaiten, kun lapset oppivat huomioimaan myös toisiaan. Tällöin kiusaamisen riski pienenee. (Huttunen ym. 2017.) Lapsella voi olla vaikeuksia tulkita sosiaalisia tilanteita ikätasonsa mukaisesti, mikäli hän ajautuu toistuvasti kiusaamistilanteisiin. Näin ollen lapsi tarvitsee enemmän tukea vertaissuhdetaidoissaan. (Elo & Lamberg 2018.) Lapsen itsetunto vahvistuu, kun lapsi saa toimia turvallisessa ryhmässä, joka vahvistaa lasten hyvinvointia. Turvallisessa ryhmässä jokaisella lapsella on mahdollisuus kertoa mielipiteensä sekä ilmaista erilaisia tunteita. (Viinikka & Viljanen 2017.)

Kiusaamisen ehkäisemisen näkökulmasta on tärkeää, että lapselle sanallistetaan erilaisia tilanteita, jotka saattavat lapsesta tuntua vaikeilta. Varhaiskasvattajan onkin syytä käyttää aikaa myös siihen, että hän miettii, miten lapsi kokee tilanteen, jotta voisi ymmärtää tätä mahdollisimman hyvin. Kiusaamistilanteissa lapselle on hyvä tarjota vaihtoehtoisia toimintatapoja, joiden avulla häntä voidaan ohjata parempaan käytökseen. Lapsen kanssa voi myös keskustella siitä minkälaisia tunteita tilanne hänessä itsessään herätti ja miltä hän uskoo toisesta tuntuvan. Varhaiskasvattajan vastuulla on pysäyttää kiusaamistilanteet ajoissa, sillä jatkuvasti kiusatuksi tullut lapsi kokee herkästi

arvottomuuden tunnetta. Pahimmillaan kiusaaminen voi jatkua myös vielä koulussa. Myös kiusaajan roolissa oleminen on haitallista, sillä lapsi todennäköisesti jatkaa muiden kiusaamista, jos ei siihen puutu kukaan. (Viinikka & Viljanen 2017.)

Pienillä lapsilla itsesäätelytaidot vasta kehittyvät, joten kiusaamistilanteet eivät välttämättä ole aina tarkoituksenmukaisia. Lapsi ei siis aina ymmärrä, että hän kiusaa ja saattaa näin aiheuttaa toiselle inhottavia tunteita. (Elo & Lamberg 2018; Viinikka & Viljanen 2017.) Joskus kiusaaminen on myös opittu tapa muilta lapsilta. Lapset kokevat kiusaamistilanteet jokainen omalla tavallaan, eikä aikuisen tehtävä ole vähätellä lapsen kokemusta. Sen sijaan varhaiskasvattaja voi sanoittaa lapselle omasta näkökulmastaan, miten hän näki tilanteen. Varhaiskasvattaja voi myös arvuutella, mitä mahdollisesti tilanteessa on tapahtunut ja näin luoda tilanteesta lapsen kanssa yhdessä keskustelua. Lapselle annetaan siis samalla mahdollisuus pohtia, onko hän samaa mieltä varhaiskasvattajan näkemyksestä. Varhaiskasvattajan on hyvä muistaa, että kaikista epämukavista tilanteista ei puhuta lapsille vain kiusaamisena. Sen sijaan voidaan sanoittaa tilannetta esimerkiksi epämukavana tai loukkaavana kokemuksena toisen osapuolen näkökulmasta. (Viinikka & Viljanen 2017.)

Varhaiskasvattajan ei tule kohdata lapsia vihaisesti selvittäessään kiusaamistilanteita, sillä se voi tuntua lapsista pelottavalta. Lasta ei tule nolata vaan hänelle annetaan varhaiskasvattajan toimesta ohjausta toivotunlaiseen käyttäytymiseen. Lisäksi kiusaamistilanteiden selvittelyssä lapsen rangaistukset on todettu huonoksi tavaksi yrittää vähentää kiusaamista, sillä ne saattavat todellisuudessa pahentaa tilannetta. Ei ole siis tarpeen mukaista esimerkiksi rangaistuksena kiusaamisesta eristää lasta muuta ryhmästä vaan ennemmin tarjota tukea lapselle. Varhaiskasvattajan on syytä pohtia lapsen kanssa tämän tekoja, jotta lapsen on mahdollista ymmärtää paremmin omaa toimintaansa ja sitä mikä johti kiusaamiseen. Tärkeää on myös tarjota lapselle vaihtoehtoisia keinoja vastaavanlaisiin tilanteisiin tulevaisuutta ajatellen. Varhaiskasvattaja voi miettiä yhdessä lapsen kanssa esimerkiksi, miten lapsi voi rauhoittua tilanteessa, jossa tekisi mieli tönäistä tai haukkua kaveria. (Viinikka & Viljanen 2017.) Lasta ei tule myöskään kutsua kiusaajana, sillä leimaaminen aiheuttaa usein juuri vääränlaista käytöstä, sekä siitä on enemmän haittaa kuin hyötyä. (Elo & Lamberg 2018.)

7 Pohdinta

7.1 Tulosten tarkastelu

Opinnäytetyön tavoitteena oli lisätä varhaiskasvattajien tietoutta kiusaamisen ilmiöstä pienten lasten keskuudessa. Tutkimuskysymyksiin etsittiin vastauksia aineistolähtöisen sisällönanalyysin keinoin teemoittelemalla. Tutkimuksen tulokset osoittivat, että kiusaamista ilmenee jo varhaiskasvatustyössä monin eri tavoin. Lisäksi havaittiin, että varhaiskasvattajalla on suuri rooli kiusaamisen ehkäisyssä. Lisäämällä varhaiskasvattajien ymmärrystä kiusaamisesta voidaan katkaista kiusaamisen kierre ja ehkäistä ongelman jatkumista myöhemmällä iällä. Varhaisella puuttumisella voidaan ehkäistä pidemmän aikavälin ongelmia, niin yksilön itsensä kuin yhteiskunnankin kannalta.

Tuloksista ilmeni, että kiusaaminen voi ilmetä varhaiskasvatuksessa joko psyykkisenä, fyysisenä tai sanallisena kiusaamisena. Kiusaamista voidaan myös tarkastella suorana tai epäsuorana. Lisäksi aineistosta nousi esille poissulkemisen näkökulma. Se on kiusaamisen muoto, jota on vaikea havaita. Aineistojen välillä oli eroavaisuuksia siinä, mikä on yleisin kiusaamisen muoto varhaiskasvatuskäisillä lapsilla. Monksin ja muiden (2021) mukaan yleisintä on fyysinen kiusaaminen. Viinikka ja Viljanen (2017) puolestaan viittaavat teoksessaan Revon (2015) väitöskirjaan, jossa fyysinen kiusaaminen on sijoitettu kolmanneksi yleisimmäksi kiusaamisen muodoksi. Revon (2015, 36) mukaan yleisin kiusaamisen muoto on psyykinen kiusaaminen, tarkennettuna poissulkeminen.

Kiusaamista tapahtuu varhaiskasvatuksessa jatkuvasti, mutta varhaiskasvattaja ei aina osaa tunnistaa sitä (Mannerheimin Lastensuojeluliitto 2017). Aineistosta nousi vahvasti esille varhaiskasvattajan rooli kiusaamisen ehkäisyssä. Yhtenä esille nousseena vaikuttamiskeinona nähtiin kiusaamistilanteiden ennakointi. Tämä vaatii varhaiskasvattajalta ymmärrystä kiusaamisen käsitteestä sekä ongelman olemassaolosta. Mahdollisten riskitekijöiden tunnistaminen sekä turvallinen ja lämmin vuorovaikutussuhde varhaiskasvattajan ja lapsen välillä ovat tärkeitä keinoja kiusaamiseen puuttumisen ja ennakkoinnin kannalta. Kommunikointi lapsen kanssa on hyvä pitää torumisen sijaan positiivisena. Tärkeää on myös suora kerronta ja sanoittaminen. Näiden lisäksi varhaiskasvattajan vaikuttamiskeinoina nähtiin ryhmäyttäminen, yhteisten pelisääntöjen luominen sekä varhaiskasvattajan tietoisuus hänen omasta toiminnastaan.

E erityisen tärkeänä vaikuttamisen keinona varhaiskasvattajan roolissa nähtiin myös yhteistyö, niin lasten huoltajien kuin työyhteisönkin kanssa. Jokaisella varhaiskasvattajalla tulee olla ymmärrys siitä, kuinka suuri vaikutus heillä on kiusaamisen ehkäisyssä ja miten he voivat omalla toiminnallaan ehkäistä sen syntymistä. Tämän vuoksi merkityksellistä onkin, että hyvä ilmapiiri vallitsee myös varhaiskasvatuksen henkilöstön välillä eikä aikuisten väliset erimielisyydet vaikuta lapsiryhmiin. Kiusaamisen ehkäisyyn on syytä ottaa mukaan lapsiryhmän lisäksi koko varhaiskasvatustiimi sekä lasten huoltajat. Tulosten mukaan kiusaamisen ehkäisyssä tärkeää on moniammatillinen ja yhteisönkin mukaan ottava lähestymistapa.

Ryhmärooleja kiusaamistilanteissa ilmenee jo varhaiskasvatuksessa, vaikka ne eivät ole niin selkeästi tunnistettavissa pienten lasten keskuudessa kuin kouluikäisillä lapsilla. Varhaiskasvatuksen parissa esiintyvien ryhmien kiusaamiskokemusten mukaan on havaittu, että sama lapsi saattaa olla niin kiusatun kuin kiusaajankin roolissa. Vaikuttaminen lapsiryhmän sosiaalisiin normeihin sekä sivustaseuraajiin on havaittu tehokkaaksi keinoksi ehkäistä kiusaamista. Kiusaamistilanteissa esiintyvien roolien kannalta on myös tärkeää keskittyä lasten vertaissuhdetaitojen vahvistamiseen, jotta roolit eivät pääse henkilökohtaistumaan kiusaamiseen liittyvissä tilanteissa. Opinnäytetyön tuloksissa oli eroja siinä, kuinka hyvin eri roolit ovat erotettavissa varhaiskasvatusikäisillä lapsilla ja siinä onko kiusaaminen pienten lasten keskuudessa enemmän ryhmä- vai kahdenvälinen prosessi. Tähän saattaa vaikuttaa omalta osaltaan se, missä maassa tutkimus oli tehty.

Sosioemotionaalisilla taidoilla on havaittu olevan yhteys kiusaamiseen, joten niihin on syytä panostaa varhaiskasvatuksessa. Lapsen sosiaalinen osaaminen toimii suojaavana tekijänä kiusaamisen ehkäisemiselle ja auttaa lasta luomaan ystävyyssuhteita sekä sopeutumaan erilaisiin tilanteisiin. Aineistossa ilmeni, että haasteet lapsen vertaissuhdetaidoissa ovat yhteydessä kiusaamistilanteisiin. Lisäksi liian suuret ryhmät ovat riskitekijä lapsen sosioemotionaalisten taitojen ajatellen. Tällöin varhaiskasvattaja ei aina pysty tukemaan riittävästi kaikkien lasten sosioemotionaalisten taitojen. Näin ollen lapsen riski tulla kiusatuksi tai kiusaajaksi kasvaa. Vaikuttaakseen lasten sosiaalisiin taitoihin on varhaiskasvattajan ymmärrettävä mitä se pitää sisällään. Sosiaalisia taitoja onkin avattu myös teoriaosuudessa.

Tolppo (2017) on haastatellut varhaiskasvatusjohtaja Päivi Virkkiä, joka toteaa varhaiskasvatuksessa käyvän joskus niin, että ryhmäkoko on sallittua suurempi hetkellisesti eli varhaiskasvattajia ei

ole riittävästi paikalla siihen nähden kuinka paljon lapsia on. Tulosten ja tämän tiedon perusteella koemme, että suuret lapsiryhmät ja henkilökunnan vaihtuvuus voivat olla haasteita kiusaamisen ennaltaehkäisyn kannalta. Silloin varhaiskasvattaja ei välttämättä ehdi kiinnittää huomiota ryhmän tarpeisiin sekä yksilöihin niin paljon kuin olisi tarpeellista. Myös vaihtuvuus henkilökunnassa ja sijaisissa voi vaikuttaa siihen, että lapset eivät tule riittävän tutuiksi varhaiskasvattajille eikä luottamussuhdetta heidän välillään pääse syntymään.

7.2 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus

Koko opinnäytetyöprosessin ajan sitä ohjasi hyvä tieteellinen käytäntö, joka onkin edellytys tutkimuksen luotettavuuden, eettisyyden sekä tulosten uskottavuuden kannalta. Avainasemassa tässä ovat rehellisyys, huolellisuus, tarkkuus, avoimuus sekä vastuullisuus, joita on noudatettu läpi koko prosessin. Viittaukset on merkitty asianmukaisesti muiden töitä arvostaen ja kunnioittaen. (Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa 2012, 6.) Opinnäytetyön eri vaiheissa kunnioitimme hyvää eettistä käytäntöä. Työn ollessa kirjallisuuskatsaus siihen ei liittynyt salassa pidettävää tietoa. Aineistoa valitessa suljimme pois muun muassa ne tutkimukset, joissa kiellettiin aineiston käyttäminen kunnioittaaksemme tekijänoikeutta.

Opinnäytetyötä tehdessä on merkityksellistä, että alaan liittyviä opintoja on tarpeeksi suoritettuna. Lisäksi tutkimus- ja kehittämistyöhön liittyviä opintoja olisi hyvä olla riittävästi käytynä. Meillä molemmilla opinnäytetyön tekijöillä oli riittävästi opintoja käytynä ennen opinnäytetyön aloittamista, joten sen osalta hyvä eettisyys toteutui. (Koivisto & Aro 2019.)

Yksi välttämätön tekijä tutkimuksen onnistumisen kannalta on se, että tutkijaa itseään kiinnostaa valittu aihe. Aiheen tulee kuitenkin olla sellainen, johon tutkijoilla ei ole suurta emotionaalista tunnesidettä. Näin aihetta on helpompi tarkastella puolueettomasti, mikä on yksi tärkeä seikka onnistuneessa tutkimuksessa. Tämän lisäksi hyvän aiheen kriteereitä ovat yhteiskunnallinen merkityksellisyys ja aiheen ajankohtaisuus. (Hirsjärvi ym. 1997, 77–78, 80.) Nämä kriteerit mielessä pitäen aiheeksi valittiin hyvin nopeasti kiusaaminen varhaiskasvatuksen kentällä. Opinnäytetyön luotettavuutta heikentää sen suhteellisen vähäinen tutkimusotanta, sillä pienten lasten keskuudessa tapahtuva kiusaaminen on vähemmän tutkittu aihe. Tästä syystä se onkin tärkeä ja ehdottomasti lisää huomiota vaativa ilmiö. Hakusanojen laajentaminen muihin termeihin olisi saattanut tuottaa

enemmän tuloksia, mutta testihakujen perusteella ne veivät aihetta väärään suuntaan itse aiheesta.

Aineisto koostui niin suomalaisesta kuin kansainvälisestäkin tutkimustiedosta. Kirjallisuuskatsaus haluttiin kuitenkin pääasiassa pitää Suomessa kerätyssä tiedossa, sillä varhaiskasvatusjärjestelmä, sosiaaliset normit, kulttuuri sekä henkilöstön koulutus saattavat vaihdella eri maiden välillä. Tämä saattaa osaltaan selittää esimerkiksi sitä, mikä varhaiskasvatuksessa nähdään yleisimpänä kiusaamisen muotona, missä määrin kiusaaminen on ryhmäprosessi sekä sitä, kuinka hyvin varhaiskasvatuksen henkilökunta erottaa eri ryhmärooleja. Eri maissa tehdyt tutkimukset saattavat erota toisistaan hyvinkin paljon. Tässä opinnäytetyössä tarkasteltiin Suomessa, Englannissa, Espanjassa sekä Yhdysvalloissa tehtyjä tutkimuksia.

Hirsjärven ja muiden (1997, 231) mukaan tutkimuksen luotettavuutta lisääviä tekijöitä ovat reliabilisuus, eli toistettavuus sekä validius, eli pätevyys. Tämän opinnäytetyön luotettavuutta ja pätevyyttä lisää se, että tutkijoita on kaksi. Molemmat suorittivat yhdessä laadunarviointia ja lukivat tutkimusaineistoa päätyen samoihin johtopäätöksiin. Tämän lisäksi luettiin toisen tuottamaa tekstiä ja tehtiin yhdessä tarvittavat korjaukset. Huomautettakoon, että materiaali oli osittain englanninkielistä ja käännökset on tehty tutkijoiden parhaan kielitaidon mukaan. Tuomi ja Sarajärvi (2009) puolestaan korostavat luotettavuuden arvioinnissa läpinäkyvyyttä. Raportoinnin tulee olla tarkasti kuvailevaa ja sen tarkoituksena on olla selkeä kuvaus niin tutkitusta ilmiöstä kuin tutkimusprosessista. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 141.) Luotettavuutta lisää myös se, että kirjallisuuskatsauksen aineistoon valittiin mahdollisimman uusia teoksia.

7.3 Johtopäätökset ja jatkotutkimusehdotukset

Opinnäytetyön tulokset vahvistivat näkemystämme siitä, että kiusaamista tapahtuu jo varhaiskasvatusikäisten lasten keskuudessa. Kiusaamiseen on tärkeää puuttua varhaisessa vaiheessa, jotta tiettyihin käytösmalleihin voidaan ajoissa vaikuttaa ennen kuin kiusaamisesta aiheutuvat ongelmat pahenevat. Varhaiskasvattajat ovat yhdessä huoltajien kanssa avainasemassa kiusaamiseen puuttumisessa, sillä he ovat melkein päivittäin tekemisissä lasten kanssa. Näin ollen he voivat tarkkailla lasten käyttäytymistä lähietäisyydeltä. Yllättävää tuloksissa oli se, kuinka suuri vaikutus lapsiryhmään vaikuttamisella on kiusaamisen ehkäisyssä. Kiusaamisen ehkäisemisen kannalta onkin siis

merkityksellistä vaikuttaa koko lapsiryhmän toimintaan, eikä pelkästään puuttua kiusaajan ja kiusatun väliseen suhteeseen.

Yhteistyö huoltajien kanssa nousi esille opinnäytetyössämme vahvasti, joten tätä ajatellen opinnäytetyöstämme voisi olla hyötyä myös lasten huoltajille. Opinnäytetyön avulla huoltajien on mahdollista saada kattavasti tietoa kiusaamisilmiöstä varhaiskasvatuksen parissa. Parhaimmillaan tietous kasvatusyhteistyön merkityksestä selkiytyy huoltajille sekä ymmärrys siitä, kuinka myös he voivat vaikuttaa kiusaamisen ehkäisemiseen tukemalla lasten sosiaalisia taitoja kotoa käsin. Opinnäytetyössämme kerrotaan myös perheen riskitekijöistä, joihin huoltajien on mahdollista puuttua tunnistamalla ne.

Jatkossa olisi mielenkiintoista tutkia Covid-19-pandemian vaikutuksia kiusaamiseen varhaiskasvatuksessa. Näkyvätkö Covid-19-pandemian aiheuttamat muutokset huoltajien työllisyystilanteissa tai mahdolliset talousvaikeudet lisääntyneenä kiusaamisena varhaiskasvatuksessa? Kiinnostavaa olisi erityisesti tietää, kuinka Covid-19 on vaikuttanut sosioekonomisesti huonommassa asemassa olevien perheiden lapsien käytökseen ja onko kiusaaminen tai kiusatuksi tuleminen lisääntynyt. Covid-19 aiheuttamat vaikutukset voivat toki näkyä vasta myöhemmin, sillä kaikki muutokset eivät näy aina heti. Kiinnostava jatkotutkimus olisi myös tutkimus siitä millaisia vaikutuksia varhaiskasvatuksessa tapahtuneella kiusaamisella on myöhemmin lapsen elämässä ja kuinka kiusaamiskokemukset vaikuttavat lapsen itsetuntoon sekä kehitykseen.

Työelämän kehittämistä ajatellen on tärkeää, että varhaiskasvattajilla on yhtenäistä tietoa siitä, kuinka ehkäistä kiusaamista varhaiskasvatuksessa. Kasvattajalla on mahdollisuus vaikuttaa lapsiryhmän toimintaan ja edesauttaa turvallisen ryhmän luomisessa. Lisäksi varhaiskasvatuksessa työskentelevien aikuisten on syytä ymmärtää, kuinka heillä on mahdollisuus vaikuttaa kiusaamisilmiön olemassaoloon myös omalla toiminnalla ja valinnoilla työelämässä. Toimme opinnäytetyössämme ilmi, mikä on aikuisen vastuu kiusaamistilanteissa, niihin puuttumisessa sekä ennaltaehkäisyssä. Varhaiskasvatus toimialueestaan riippumatta pystyy hyödyntämään opinnäytetyötämme kiusaamisen ehkäisyssä. Uskomme työntekijöiden toimivan tehokkaammin, kun kaikilla on yhtenäinen tapa toimia.

Lähteet

Ahonen, S., Jääskeläinen, P., Kangasniemi, M., Liikanen E. & Utriainen, K. 2013. Kuvaileva kirjallisuuskatsaus. Eteneminen tutkimuskysymyksestä jäsenettyyn tietoon. Hoitotiede. Viitattu 15.9.2021. <https://elektra.helsinki.fi/se/h/0786-5686/25/4/kuvailev.pdf>.

Axelin, A., Stolt, M. & Suhonen, R. 2016. Erilaiset kirjallisuuskatsaukset. Teoksessa Kirjallisuuskatsaus hoitotieteessä. Axelin, A., Stolt, M. & Suhonen, R. (toim.). 2. korjattu painos. Turku: Turun yliopisto, 7–22. Hoitotieteen laitoksen julkaisuja. Tutkimuksia ja raportteja.

Cantell, H. 2010. Ratkaiseva vuorovaikutus. Kasvatuksellisia kohtaamisia lasten kanssa. Jyväskylä: PS-kustannus.

Gkouliama, A., Samakouri, M. & Serdar, A. 2021. School bullying and minority identity as a menace to mental well-being of students in Greece. Journal of BJPsych International; London, 18, 3, 60-63. Cambridge University Press. Viitattu 27.3.2022. <https://www.proquest.com/docview/2554943400/fulltextPDF/C247423F662E454FPQ/1?accountid=11773>.

Haapsalo, T., Kauppila, E., Kirkkopelto, K., Nousiainen, K. & Repo, L. 2020. Meidän juttu! Kiusaamisen ehkäisy lasten vertaisryhmissä. Tallinna: Lasten keskus.

Haapsalo, T., Kirkkopelto K. & Repo, L. 2016. Mun ja sun juttu! Lasten sosiaalisten taitojen vahvistaminen kiusaamisen ehkäisyssä. Helsinki: Seurakuntien Lapsityön Keskus.

Hamari, L. & Niela-Vilén, H. 2016. Kirjallisuuskatsauksen vaiheet. Teoksessa Kirjallisuuskatsaus hoitotieteessä. Axelin, A., Stolt, M. & Suhonen, R. (toim.) 2. korjattu painos. Turku: Turun yliopisto, 23–34. Hoitotieteen laitoksen julkaisuja. Tutkimuksia ja raportteja.

Hamarus, P. 2012. Haukku haavan tekee. Puututaan yhdessä kiusaamiseen. Jyväskylä: PS-kustannus.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 1997. Tutki ja kirjoita. 21. p. Helsinki: Tammi.

Hohl, B., Solomon, S., Richmond, T., Fein, J., Branas, C. & Wiebe, D. 2021. Daily routines and social interactions as contexts for school violence: a qualitative study. Journal of Injury Prevention; London, 27, 3, A27. BMJ Publishing Group LTD. Viitattu 28.3.2022. <https://www.proquest.com/docview/2507414271/fulltextPDF/FDE891C9613C4867PQ/1?accountid=11773>.

Hurme, K. & Kyllönen, T. 2014. Turvassa! Vahvista lapsen turvallisuuden tunnetta ja varaudu vaaratilanteisiin. Jyväskylä: PS-kustannus.

Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa. 2012. Tutkimuseettinen neuvottelukunta. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje. Viitattu 21.2.2022. https://tenk.fi/sites/tenk.fi/files/HTK_ohje_2012.pdf.

- Joki, J. 2019. 3–4-vuotiaiden lasten prososiaalinen käyttäytyminen päiväkodin leikkitalanteissa. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto, kasvatustieteellinen tiedekunta, yleinen ja aikuiskasvatustiede. Viitattu 28.2.2022. https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/305295/Joki_Johanna_Pro_Gradu_2019.pdf?sequence=2&isAllowed=y.
- Jokela, S. & Ylinen M. 2014. Kiusaamista vai ei? Päiväkodin kasvatushenkilökunnan näkemyksiä lasten välisistä ristiriitatilanteista. Opinnäytetyö, AMK. Vaasan ammattikorkeakoulu, sosiaali- ja terveysalan ammattikorkeakoulututkinto, sosiaalialan koulutusohjelma. Viitattu 24.2.2022. <https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/71532/Sari%20Jokela.pdf;sequence=1>.
- Jokelan koulusurmien tutkintalautakunta. 2009. Jokelan koulusurmat 7.11.2007. Tutkintalautakunnan raportti. Oikeusministeriö. Viitattu 23.2.2022. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/76154/omju_2009_2_jokelan_koulusurmat_132_s.pdf?sequence=1&isAllowed=y.
- Järvinen, K. & Mikkola, P. 2015. Oletko sä meidän kaa? Näkökulmia osallisuuteen ja yhteisöllisyyteen varhaiskasvatuksessa. 1.painos. Helsinki: Pedatieto.
- Kangasniemi, M. & Pölkki, T. 2016. Aineiston käsittely: Kirjallisuuskatsauksen ydin. Teoksessa Kirjallisuuskatsaus hoitotieteessä. Axelin, A., Stolt, M. & Suhonen, R. (toim.). 2. korjattu painos. Turku: Turun yliopisto, 80–93. Hoitotieteen laitoksen julkaisuja. Tutkimuksia ja raportteja.
- Karppi, T. 2022. Alisan 5-vuotias tytär itki iltaisin, koska pelkäsi kiusaajaansa – perhe päätti muuttaa, kun ongelmaa ei saatu ratkaistua päiväkodissa. Yle. Viitattu 23.2.2022. <https://yle.fi/uutiset/3-12273670>.
- Karppi, T. 2021. Miksi kiusattu palaa pahoinpitelijöiden luokse ja mikä tekee nuoresta tappajan? Psykoterapeutti vastaa kysymyksiin, jotka Koskelan henkirikos nosti pinnalle. Yle. Viitattu 23.3.2022. <https://yle.fi/uutiset/3-11763325>.
- Kauhajoen koulusurmien tutkintalautakunta. 2010. Kauhajoen koulusurmat 23.9.2008. Tutkintalautakunnan raportti. Viitattu 23.2.2022. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/76205/omso_11_2010_selvitys_180_s.pdf?sequence=1&isAllowed=y.
- Kirves, L. & Stoor-Grenner, M. N.d. Kiusaamisen ehkäisy varhaiskasvatuksessa. Kiusaamisen ehkäisyn ja puuttumisen suunnitelman laatiminen. Helsinki: Mannerheimin Lastensuojeluliitto.
- Koivisto, K. & Aro, P. 2019. Ammattikorkeakoulun opinnäytetöiden eettiset kysymykset. Oulun ammattikorkeakoulun tutkimus- ja kehitystyön julkaisut ISSN 1798-2022. ePooki 72/2019. Viitattu 24.3.2022. <http://www.oamk.fi/epooki/2019/ammattikorkeakoulun-opinnaytetoiden-eettiset-kysymykset/>.
- Kuoppala, T. & Säkkinen, S. 2021. Varhaiskasvatus 2020. Varhaiskasvatukseen osallistuneista lapsista enemmistö osallistui kunnan kustantamaan päiväkotitoimintaan. Tilastoraportti 32/2021. Terveystieteiden tutkimuskeskus. Viitattu 3.11.2021. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/143153/Tr32_21.pdf?sequence=5&isAllowed=y.

Laaksonen, V. & Repo, L. 2017. Kaveritaitoja. Tietoa ja harjoituksia toimivan ryhmän rakentamiseen varhaiskasvatuksessa. Helsinki: Folkhälsan.

Laitinen, J. 2018. Kiusaaminen jättää jäljet. Talentia-lehti. Viitattu 10.9.2021. <https://www.talentia-lehti.fi/kiusaaminen-jattaa-jaljet/>.

Lahikainen, O. 2021. Kiusaamisen ehkäisy varhaiskasvatuksessa. Opinnäytetyö, AMK. Laurea-ammattikorkeakoulu, sosiaali-, terveys- ja liikunta-alan ammattikorkeakoulututkinto, sosiaalialan koulutusohjelma. Viitattu 24.2.2022. [https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/502005/Kiusaamisen%20ehk%c3%a4isy%20varhaiskasvatuksessa %20Lahikainen.pdf?sequence=2&isAllowed=y](https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/502005/Kiusaamisen%20ehk%c3%a4isy%20varhaiskasvatuksessa%20Lahikainen.pdf?sequence=2&isAllowed=y).

Mannerheimin Lastensuojeluliitto. N.d. Empaattisia tekoja netissä ja kasvokkain. Mediakasvatus. Viitattu 3.3.2022. <https://www.mll.fi/tehtavat/empaattisia-tekoja-netissa-ja-kasvokkain/>.

Mannerheimin Lastensuojeluliitto. 2017. Kiusaamisen ehkäiseminen varhaiskasvatuksessa. Viitattu 27.2.2022. <https://www.mll.fi/ammattilaisille/varhaiskasvattajille/kiusaaminen-paivakodissa/>.

Neitola, M. 2010. Kiusaaminen päiväkodissa. Ilmeneminen ja interventio. Teoksessa Pienet oppimassa. Kasvatuksellisia näkökulmia varhaiskasvatukseen ja esiopetukseen. Toim. J. Aerila, R. Korhonen & M. Rönkkö. Turku: Turun yliopiston opettajankoulutuslaitos, 217–229.

Nieminen, J. 2017. ”Kiusaaminen voi tappaa.” Näin neuvovat kiusatut itse: Kerro. Kuuntele. Puutu. Yle. Viitattu 23.2.2022. <https://yle.fi/aihe/artikkeli/2017/05/10/kiusaaminen-voi-tappaa-nain-neuvovat-kiusatut-itse-kerro-kuuntele-puutu>.

Nyyti ry. 2019. Sosiaaliset taidot. Hyvä kysymys. Väestöliitto. Viitattu 3.3.2022. <https://www.hyvakysymys.fi/kurssi/et/sosiaaliset-aidot/>.

Opetushallitus. N.d. Tunnetaitojen harjoittelu. Tunnetaitoja oppii harjoittelemalla. Viitattu 17.3.2022. <https://www.oph.fi/fi/oppimateriaali/tunteesta-tunteeseen-ohjaajan-opas/3-tunnetaitoja-oppii-harjoittelemalla>.

Opetus- ja kulttuuriministeriö. N.d. Usein kysyttyä varhaiskasvatuksesta. Varhaiskasvatuslain valmistelu. Viitattu 23.2.2022. <https://okm.fi/varhaiskasvatus-ukk>.

Partila, K. 2021. Itsesääätelytaitojen merkitys varhaiskasvatuksen kiusaamisilmiössä. Opinnäytetyö, AMK. Karelia-ammattikorkeakoulu, sosiaali-, terveys- ja liikunta-alan ammattikorkeakoulututkinto, sosiaalialan koulutusohjelma. Viitattu 24.2.2022. [https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/512445/Partila Kaisa 2021 12 16.pdf?sequence=2&isAllowed=y](https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/512445/Partila_Kaisa_2021_12_16.pdf?sequence=2&isAllowed=y).

Perren, S. 2000. Kindergarten children involved in bullying: Social behavior, peer relationships, and social status. Väitöskirja. Psykologian laitos, Bernin yliopisto. Viitattu 19.2.2022. [https://sospais.files.wordpress.com/2010/05/bullying .pdf](https://sospais.files.wordpress.com/2010/05/bullying.pdf).

Perren, S. & Alsaker, F. 2006. Social behavior and peer relationships of victims, bully-victims, and bullies in kindergarten. Journal of Child Psychology and Psychiatry 47:1, 45–57. Viitattu 13.1.2022.

https://www.researchgate.net/publication/7365681_Social_behavior_and_peer_relationships_of_victims_bully-victims_and_bullies_in_kindergarten.

Pihlaja, P. & Viitala, R. 2018. Varhaiserityiskasvatus. Jyväskylä: PS-kustannus.

Salminen, A. 2011. Mikä kirjallisuuskatsaus? Johdatus kirjallisuuskatsauksen tyypeihin ja hallinto-tieteellisiin sovelluksiin. Vaasan yliopiston julkaisuja. Opetusjulkaisuja 62. Julkisojohtaminen 4. https://www.uwasa.fi/materiaali/pdf/isbn_978-952-476-349-3.pdf.

Salmivalli, C. 2010. Koulukiusaamiseen puuttuminen: Kohti tehokkaita toimintamalleja. 2. uud. p. Jyväskylä: PS-Kustannus.

Some deep story. N.d. Dokumenttisarja. Yle Areena. Viitattu 23.2.2022. <https://areena.yle.fi/1-3670003>.

Stenroos, M. 2018. Päiväkodissa kiusaaminen kielletään lailla. Artikkel. Yle. Viitattu 27.2.2022. <https://yle.fi/uutiset/3-10157405>.

Tolppo, A. 2017. Päiväkotien ryhmäkoot karkasivat käsistä – yksi hoitaja yrittää selvittää jopa 14 lapsen kanssa. Päivähoito. Uutiset. Viitattu 27.2.2022. <https://yle.fi/uutiset/3-9541574>.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. 5., uud. laitos. Helsinki: Tammi.

Tuomola, M. 2012. Kiusaamisen ehkäisy osana arjen pedagogiikkaa. Kiusaamisen ehkäisyn ja puuttumisen suunnitelman valmistelu Teerimäen päiväkodissa. Opinnäytetyö, AMK. Turun ammattikorkeakoulu, sosiaali- ja terveysalan ammattikorkeakoulututkiminto, sosiaalialan koulutusohjelma. Viitattu 24.2.2022. https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/50075/Tuomola_Marika.pdf?sequence=1.

Ramirez, M., Flores, J., Cheng, G. , Peek-Asa, C. & Cavanaugh, J. 2021. Approach to analysing correlated contextual factors: an application for studies on violence. Journal of Injury Prevention; London, 27, 2, 161–165. BMJ Publishing Group LTD. Viitattu 24.3.2022. <https://www.proquest.com/docview/2503570842/fulltextPDF/245EFF26ACFE46FFPQ/18?accountid=11773>.

Repo, L. 2015. Bullying and its prevention in early childhood education. Väitöskirja. Helsingin yliopisto, käyttäytymistieteellinen tiedekunta, opettajankoulutuslaitos. Viitattu 26.2.2022. <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/154445/bullying.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

Repo, L. 2015. Pienet lapset ja kiusaamisen ehkäisy. Jyväskylä: PS-kustannus.

Varhaiskasvatuslaki 540/2018. Viitattu 29.10.2021. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2018/20180540>.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022. 2022. Opetushallitus. Määräys OPH-700-2022. Viitattu 17.3.2022. <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/varhaiskasvatussuunnitelmien-perusteet>.

Liitteet

Liite 1. Kirjallisuuskatsauksen aineisto

Nume- rointi	Tekijä, julkaisuvuosi, julkai- sun nimi ja maa	Tarkoitus, tavoite ja menetelmät	Kohderyhmä	Keskeiset tulokset
1.	Huttunen, K., Koivula, M., Laakso, M., Määttä, S, Närhi, V., Paananen, M. & Savolai- nen, H. 2017. Lasten sosio- emotionaalisten taitojen tu- keminen varhaiskasvatuksessa. Suomi.	Tukea lasten sosioemotionaalisia taitoja varhaiskasvatuksessa. Jyväskylän kasva- tustieteiden ja psykologian tiedekun- nan laatima tilannekartoitus. Menetel- mänä kirjallisuushaut ja kyselyt.	Lapset ja varhaiskas- vatus	Lapsen ja aikuisen välillä heikosti toimiva vuorovaikutus on haitallista sosioemotio- naaliselle kehitykselle. Lasten osallisuutta tukeva pedagogiikka taas edistää sosioemo- tionaalisia taitoja.
2.	Pikkumäki, S. & Peltola, M. 2017. Poissulkeminen ja sii- hen liittyvät vaikuttamiskei- not varhaiskasvatuksessa. Suomi.	Tarkoituksena kuvata varhaiskasvatuk- sen opettajien havaintoja ja näkemyk- siä lasten vuorovaikutustilanteissa ta- pahtuvasta poissulkemisesta. Tavoitteena uuden tiedon tuottaminen poissulkemisesta vuorovaikutusproses- sina, sekä mitkä ovat keinot siihen	n= 12 varhaiskasva- tuksen opettajaa, jotka työskentelivät 3–5-vuotiaiden las- ten ryhmissä	Poissulkemista tapahtuu jo alle kouluikäis- ten lasten keskuudessa, se on negatiivinen vuorovaikutuksen muoto. Poissulkeminen on ryhmäilmiö, jota voi ilmetä myös jo kah- den tai kolmen lapsen välillä. Keinoja puut- tumiseen ovat ryhmäyttäminen, suora ker- ronta sekä leikkiin mukaan meneminen.

		puuttumiseen. Menetelmänä ryhmähaastattelu. Laadullinen tutkimus.		
3.	Elo, S. & Lamberg, K. 2018. Kiusaamisen ehkäisy sekä työrauhan edistäminen varhaiskasvatuksessa, esi- ja perusopetuksessa sekä toisella asteella. Loppuraportti. Suomi.	Etsiä keinoja kiusaamiseen puuttumiseen. Lisäksi kiusaamisen ehkäisy varhaiskasvatuksessa, esi- ja perusopetuksessa sekä toisen asteen koulutuksessa. Opetus- ja kulttuuriministeriön loppuraportti.	Varhaiskasvatus, esi- ja perusopetus sekä toisen asteen koulutus	Kuvaus kiusaamisesta ilmiönä, kiusaamiseen liittyvä lainsäädännönkatsaus sekä kehittämisehdotuksia.
4.	Viinikka, A & Viljanen, M. 2017. Mielenlukutaitoa! Opas turvallisen päiväkotiryhmän rakentamiseen. Suomi.	Tarkoituksena mentalisaation avulla ehkäistä kiusaamista, kohdata lapsia sekä rakentaa turvallista ryhmää. Haastattelu.	n= 400 varhaiskasvattajaa. Varhaiskasvatuksen ammattilaiset	Kasvurauhan ja hyvinvoinnin turvaamiseen keinoja ammattikasvattajille päiväkodin arkeen.
5.	Laaksonen, V. 2014. Lasten vertaissuhdetaidot ja kiusaaminen esikoulun vertaisryhmissä. Suomi.	Tavoitteena on lasten vertaissuhteiden kartoitus tutkimuskohteena, vertaissuhdetaitojen rakenteen ja tason selvitys. Lisäksi lasten käyttäytymisen tunnistaminen ja kuvaaminen kiusaamisprosesseissa sekä työkalujen	Esikouluikäiset lapset.	Vertaissuhdetaidot ovat yhteydessä lasten kiusaamisrooleihin.

		kehittäminen vertaissuhdetaitojen arviointiin. Väitöskirja muodostuu viidestä artikkelista sekä osuudesta, missä kootaan ja arvioidaan ne. Haastattelu.		
6.	Monks, C., Smith, P. & Kucaba, K. 2021. Peer victimisation in early childhood; Observations of participant roles and sex differences. Englanti.	Päätavoite oli selvittää, oliko kiusaamistilanteissa läsnä sivustakatsojia ja millaisia eri osallistujarooleja heissä oli havaittavissa. Havaintotutkimus.	n=56 4–5-vuotiasta englantilaista lasta, lapset olivat kahdelta eri luokalta	Useimmissa tapauksissa sivustakatsojat eivät liittyneet kiusaamistilanteisiin. Lapset ottivat enemmän aktiivista roolia kiusaamisen ollessa psyykkistä kuin fyysistä tai sanallista.
7.	Beauchesne, M., Farquharson P. & Beauchemin P. 2017. Buddies Not Bullies: an approach to bullying prevention education in preschool children, their families and the community. Yhdysvallat.	Artikkelissa käsitellään esikouluikäisten lasten osallistumista ja tietoisuuden lisäämistä koskevia projekteja. Nämä projektit kehiteltiin vuosina 2012–2016 auttamaan esikoululaisia suojelemaan itseään kiusaamiselta. Yhtenä menetelmänä käytettiin nukketeatteria, jonka tarkoitus oli opettaa lapsille, kuinka	Pilottivaiheen nukketeatteriin osallistui n= 20 3–5-vuotiasta lasta	Kiusaamisen ehkäisyyn on tärkeää ottaa mukaan koko yhteisö, perhe, vertaisryhmä ja yksilö.

		saada ystäviä, kuinka kuvailla eri tunteita sekä tutkia sitä, mikä on sopivaa sosiaalista käytöstä.		
8.	Navarro, J., Fernández, M., de la Osa, N., Penelo, E. & Ezpeleta, L. 2019. Warning signs of preschool victimization using the strengths and difficulties questionnaire: Prevalence and individual and family risk factors. Espanja.	Tutkimuksella pyrittiin antamaan uutta tietoa vertaisuhriksi joutumisen yksilö- ja perheriskitekijöistä. Menetelmänä käytettiin kyselyä, joka toteutettiin kahden kertaan satunnaisesti valittujen lasten huoltajille ja vanhemmille lasten ollessa kolme ja viisi.	n= 622 3-vuotiasta espanjalaista lasta	Vertaisuhriksi joutuminen alkaa jo esikouluikässä. Puuttuminen on tärkeää jo varhaisessa vaiheessa, jotta kierre saadaan katkeamaan ennen myöhempää lapsuusikää. Ennen kuin tilanne pahenee, on tilanteeseen tärkeä puuttua laajasti ja monialaisesti.
9.	Köngäs, M. 2018. "Eihän lapsil ees oo hermoja". Etnografinen tutkimus lasten tunneälystä päiväkotiarjessa. Suomi.	Tarkoituksena uuden tiedon tuottaminen lasten keskinäisen toiminnan merkityksistä liittyen tunneällyn kehittymiseen päiväkodissa. Väitöskirja. Etnografinen tutkimus.	Varhaiskasvatus	Lasten vertaiskulttuurissa merkityksellinen tekijä on tunneäly.